

Ekonomiska utsikter

våren 2016

1. Kunskapsklyftor hotar den svenska modellen	2
2. Internationell ekonomi: knaggligt men bättre än ryktet.....	5
<i>Fördjupning:</i> Ekonomiska utsikter i Norden	10
<i>Fördjupning:</i> Brexit – stor osäkerhet kring de ekonomiska konsekvenserna.....	12
<i>Fördjupning:</i> Sekulär stagnation	13
3. Sverige: Stark konjunktur och minskande arbetslöshet	15
<i>Fördjupning:</i> Arbetsmarknaden för inrikes och utrikes födda	25
4. Två utmaningar för den svenska modellen	27
Stora behov i välfärden framöver.....	32
Bilaga: diagram och tabeller	37

1. Kunskapsklyftor hotar den svenska modellen

I policyavsnittet till Ekonomiska utsikter tar vi sikte på två bärande element i den svenska modellen:

- Hög och jämn fördelning av kunskaper och färdigheter.
- Valfärdstjänster av hög kvalitet, fördelade efter behov.

På båda dessa områden står Sverige inför stora utmaningar som om de inte hanteras rätt riskerar leda till större inkomstskillnader och sämre ekonomisk effektivitet.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen bygger på att arbetskraften har en hög och jämn kunskaps- och färdighetsnivå. Men idag präglas Sverige av växande kunskapskillnader och en fallande kunskapsnivå. Sveriges arbetsmarknadsmodell som vi känner den är satt under hård press.

Nivån på grundläggande färdigheter hos den vuxna befolkningen dras isär. I genomsnitt är skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda större i Sverige än i alla andra länder, både när det gäller läs- och räknefärdigheter.

Samtidigt vet vi även att internationella jämförande studier (PISA) visar på en alltmer negativ utveckling för skolresultaten för 15-åringar i Sverige inom samtliga mätta områden. Det finns i dag brett i samhället en insikt om att grundskoleutbildningen resulterar i sämre kunskapsresultat och minskad likvärdighet jämfört med tidigare. Det är något som sedan fortplantar sig till den gymnasiala nivån.

Både ekonomiska debattörer och flera borgerliga partier har argumenterat för att ökad lönespridning, särskilt i form av lägre så kallade lägstlöner, är en effektiv åtgärd för att möta de ökade kunskapsklyftorna och underlätta

flyktinginvandrades etablering på svensk arbetsmarknad.

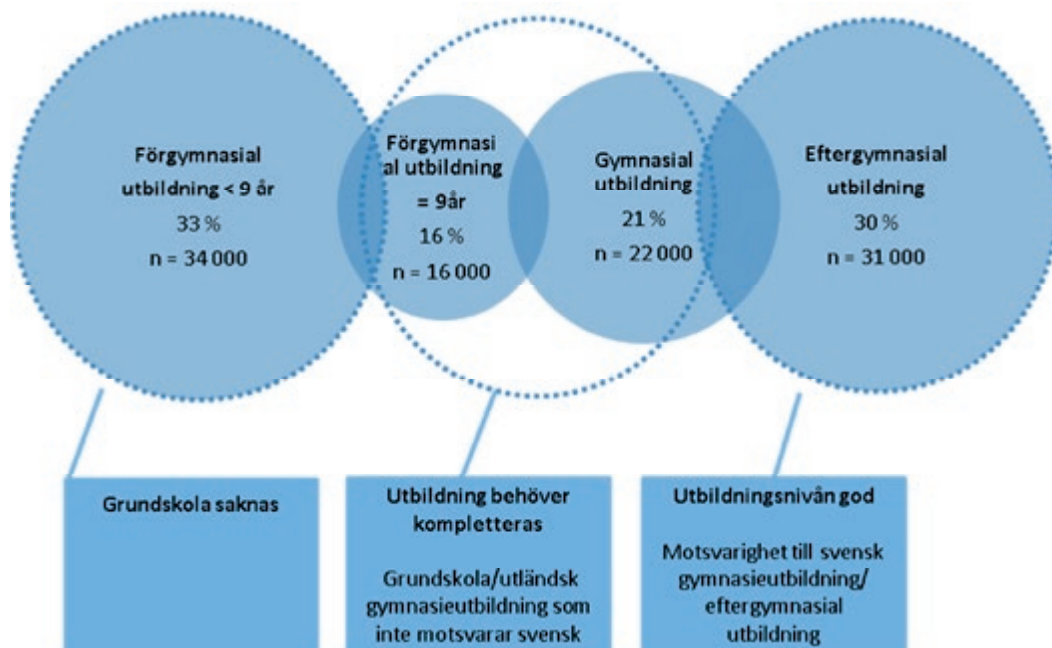
LO-ekonomernas bedömning är att väsentliga lönesänkningar inom vissa segment på arbetsmarknaden antagligen på sikt skulle leda till större efterfrågan på personer med kort eller ingen utbildning. Men det skulle också innebära att vi får en ny och stor grupp med stora försörjningsproblem och små möjligheter att hålla sig kvar på arbetsmarknaden vid strukturomvandling. Det är också mycket svårt att se hur, om man nu anser det vara önskvärt, det skulle vara möjligt att isolera dessa väsentligt lägre löner till just flyktinginvandrare.

LO-ekonomerna anser att den långsiktigt mest effektiva strategin för att minska skillnader i sysselsättning och inkomster i samhället är en politik för att höja nivån hos de delar av arbetskraften som inte klarar möta kraven på dagens arbetsmarknad.

Det vi talar om är behovet av ett grundläggande perspektivskifte i den svenska grundläggande utbildningen. Vår bedömning är att det är helt nödvändigt om Sverige även i framtiden ska vara en framstående kunskapsnation med små inkomstskillnader.

LO-ekonomerna anser också att det krävs nya och starkare etableringsinsatser för nyanlända som söker etablering på svensk arbetsmarknad. Olika gruppers olika behov måste ges större tyngd. De närmaste åren kommer mer än 100 000 nyanlända i yrkesaktiv ålder söka etablering på svensk arbetsmarknad. Vår analys är att vuxna nyanlända utgör tre relativt jämnstora grupper med väldigt olika nivå på färdigheter och kunskaper.

LO-ekonomerna menar att det behöver utveckla nya vägar för arbetslösa som har svårt att möta

Källa: LOs rapport ”Kunskapsklyftor raserar svenska modellen” Grape och Hållö

kraven på arbetsmarknaden. Parterna på arbetsmarknaden har en viktig roll att spela för att utveckla nya vägar för de som idag, inrikes och utrikes födda, saknar de färdigheter som krävs på svensk arbetsmarknad.

En central erfarenhet från de insatser som finns idag, och även från yrkesintroduktionsavtalen, är att arbetsgivare är ovilliga att anställa om det involverar ansvar för den anställdes utbildning. Vi ser därför ett behov av ökade möjligheter att kombinera arbete och egna studier. Ett centralt syfte bör då vara att ge individer verktyg att parallellt med arbete skaffa sig den kunskap som krävs på arbetsmarknaden. Det krävs tillgång till en bred palett av utbildningsmöjligheter för individen.

För att parterna ska kunna göra mer krävs dock ett politiskt agerande för att bryta den negativa kunskapsutvecklingen. Det är inte hållbart att en växande grupp som söker etablering på arbetsmarknaden gör det utan de färdigheter som krävs. Med sådana politiska initiativ på plats kan arbetsmarknadens parter finna lösningar för att, inom ramen för den svenska modellen, avtala om stärkta vägar till etablering.

LO-ekonomerna anser att de statsfinansiella effekterna av flyktingkrisen är omfattande men hanterbara. Ovanpå detta står Sverige inför ett ökat utgiftstryck, både i välfärden och i transfereringssystemen, med anledningen av utvecklingen av den demografiska försörjningskvoten. **För att säkra den svenska modellen måste det vara möjligt att fullt ut tillgodose behoven i de kommunala verksamheterna såsom förskolan, grundskolan och äldreomsorgen.** Om vi utgår från de beräkningar som finns av framtida behov kommer dessa att kräva kraftiga utgiftsökningar framöver.

En bedömning är att kostnaderna för flyktingmottagandet successivt avtar efter 2020. Detta gör att utvecklingen fram till 2020 kan få karaktär av en ”utgiftspuckel”. Vi menar att de offentliga finanserna inte kommer att äventyras på sikt även om vi nu under några år med hjälp av lånade medel, ser till att vi har tillräckligt med flyktingboenden, förskollärare och vård- och omsorgsplatser. Ett rimligare förhållningssätt är att rikta in sig på den långsiktiga kostnadsökningen och förbereda skattesystemet

för den. Därför är det nu mer än någonsin centralt att regeringen förbereder för en översyn och reformering av skattesystemet. Även det finanspolitiska ramverket behöver reformeras för att bättre svara upp till behovet av att finansiera välfärden och investeringar i human- och realkapital på sikt.

Stark inhemsk konjunktur och internationell ekonomi som går bättre än ryktet.

LO-ekonomernas bild av den internationella ekonomiska utvecklingen är åt det något ljusare hållet jämfört med flera andra bedömare. Men flera orosmoln finns som innebär nedåtrisker. En oro som finns i flera delar av världen är att penningpolitiken inte räcker till på grund av starka strukturella faktorer som håller nere trycket på priser och inflation.

Vår övergripande syn på den globala ekonomin är att den är fortsatt tudelad. Låga priser på råvaror skapar vinnare och förlorare. De länder som är beroende av export av råvaror, särskilt olja och metaller, har det tufft. Medan de länder som importerar råvaror har en betydligt bättre position och kan dra nytta av, framförallt, låga oljepriser. Detta gäller inte minst flertalet länder i Europa. BNP i Euroområdet väntas i år att växa för det fjärde året i följd. Europa har således sedan länge lämnat den mer akuta krisfasen bakom sig. Euroområdet är Sveriges viktigaste marknad för export. När euroområdet växer så får detta en positiv effekt på svensk ekonomi.

Den svenska konjunkturen är stark. BNP ökade med 4,1 procent i fjol och tillväxten blir fortsatt hög i år och nästa år. Tillväxten är bred, såväl hushållens konsumtion som export och investeringar bidrar till att BNP ökar med 3,8 procent 2016 och 3,1 procent 2017.

Mot bakgrund av det omfattade flyktingmottagandet och ett ökat antal yngre och äldre i befolkningen spelar den offentliga

konsumtionen en betydande roll för att tillväxten blir stark. Sysselsättningen ökar med drygt 160 000 personer sammantaget 2016 och 2017 och arbetslösheten faller till 6,2 procent 2017. Inflationsmålet är inom räckhåll under förutsättning att kronan inte stärks för mycket.

LO-ekonomerna har länge hävdats att ett högt efterfrågetryck är nödvändigt för att bringa ner arbetslösheten till acceptabla nivåer och för att arbetsmarknadspolitik ska få genomslag. Det har vi nu och de närmaste åren. Både finanspolitik och penningpolitik är nu expansiv. Utmaningen för den ekonomiska politiken blir att säkerställa en hög och jämn nivå på arbetskraftens kunskaper och färdigheter.

Med rätt politik så är målet om Europas lägsta arbetslöshet möjligt att nå.

Tabell 1:1

Nyckeltal				
Procentuell förändring om inget annat anges				
	2014	2015	2016	2017
BNP till marknadspris	2,2	4,1	3,8	3,1
BNP, kalenderkorrigerad	2,3	3,8	3,6	3,4
BNP i Euroområdet	0,9	1,6	1,5	1,6
BNP i USA	2,4	2,4	2,4	2,5
Sysselsättning	1,4	1,4	1,7	1,7
Arbetslöshet <1>	7,9	7,4	6,7	6,2
Sysselsättningsgrad, 20-64 <2>	79,9	80,5	81,2	81,7
Timplön <3>	1,6	3,2	2,8	3,4
Produktivitet i näringslivet <4>	1,0	3,3	2,2	2,1
KPI	-0,2	0,0	0,9	1,7
KPIF	0,5	0,9	1,4	2,0
Real disponibel inkomst	2,2	3,0	2,7	2,3
Bytesbalans <5>	4,2	4,9	6,2	5,9
USD/SEK <6>	6,9	8,4	8,2	8,1
EUR/SEK <6>	9,1	9,4	9,2	9,0

<1> Procent av arbetskraften <2> Procent av befolkningen 20-64
 <3> Enligt konjunkturlönestatistiken <4> Kalenderkorrigerad
 <5> Procent av BNP <6> Helårsgenomsnitt, procent

2. Internationell ekonomi: knaggligt men bättre än ryktet

Den internationella utvecklingen är fortsatt trög. LO-ekonomernas bild ligger nära IMF:s och är åt det något ljusare hållet jämfört med flera andra bedömare. Flera orosmoln finns som innebär nedåtrisker. Vår övergripande syn på den globala ekonomin är att den är fortsatt tudelad. Låga priser på råvaror skapar vinnare och förlorare. De länder som är beroende av export av råvaror, särskilt olja och metaller, har det tufft. Medan de länder som importerar råvaror har en betydligt bättre position och kan dra nytta av framförallt låga oljepriser. Detta gäller inte minst flertalet länder i Europa. BNP i euroområdet väntas i år att växa för det fjärde året i följd. Svensk ekonomi har under flera år hämmats till följd av den obefintliga tillväxten i euroområdet. När euroområdet växer så får detta en positiv effekt på svensk ekonomi.

År 2015 växte den globala ekonomin med tre procent. Den globala tillväxten bedöms att utvecklas i ungefär samma takt under år 2016.

Utsikterna för den globala ekonomin har förmörkats något under de senaste månaderna. Flera orosmoln finns på himlen. Ett område för oro är att inflationen är nerpressad i flera ekonomier trots expansiv penningpolitik. Ett annat orosmoment är utvecklingen av tillgångspriserna på börserna i bland annat Kina. Ett tredje område för oro är den mycket negativa utveckling som följt i flera länder av de låga råvarupriserna.

IMF och OECD väljer att i sina senaste prognoser sänka tillväxtutsikterna för världsekonomin, USA och Euroområdet med några tiondelar. Andra bedömare såsom Blanchard och Posen vid Peterson Institute¹ menar att pessimismen om världsekonomin är överdriven. Underlaget till vår internationella bedömning vilar i huvudsak på

data från IMF och EU-kommission. Men vi väljer att i delar ansluta oss till det mer optimistiska synsätt på världsekonomin som bland andra Blanchard och Posen ger uttryck för.

Tudelad global ekonomi

Vår övergripande syn på den globala ekonomin är att den är fortsatt tudelad. Priserna på råvaror har sjunkit kraftigt under de senaste åren. Oljan kostar idag omkring 1/3 av vad den kostade för två år sedan. Det kraftiga prisfallet på råvaror skapar vinnare och förlorare. De länder vars export domineras av råvaror bedöms möta fortsatt mycket stora ekonomiska utmaningar. Sjunkande priser på råvaror minskar exportintäkterna men leder också till dämpade investeringar i utvinningen av råvaror.

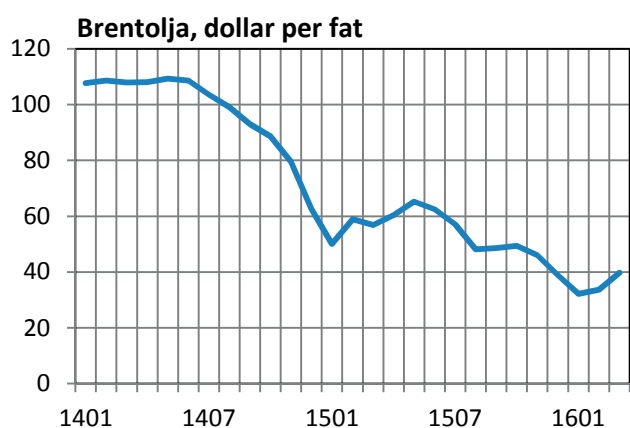
Tabell 2:1 BNP i viktiga länder

	2015	2016	2017
Euroområdet	1,6	1,5	1,6
<i>varav</i>			
Tyskland	1,5	1,5	1,6
Finland	0,4	0,9	1,1
Frankrike	1,1	1,1	1,3
Norge	1	1,4	2,3
USA	2,4	2,4	2,5
Storbritannien	2,2	1,9	2,2
Danmark	1,2	1,6	1,8
Kina	6,9	6,5	6,2
Polen	3,6	3,6	3,6
Japan	0,5	0,5	-0,1
Ryssland	-3,7	-1,8	0,8

Källa: IMF och Norges SSB

¹ Se *Reality Check for the Global Economy*, March 2016

Diagram 2:1

Källa: Macrobond

Ryssland och Brasilien tillhör de senaste årens stora ekonomiska förlorare i världen. Båda länderna hade negativ tillväxt 2015 och förväntas utvecklas negativt även i år. Den negativa utvecklingen drivs av låga råvarupriser men även inhemska problem påverkar. Rysslands ekonomiska utbyte med omvärlden har begränsats som en konsekvens av Rysslands ockupation av Krim.

De länder som importerar råvaror har en betydligt bättre position och kan dra nytta av, framförallt, låga oljepriser. Detta gäller inte minst flertalet länder i Europa. Även USA bör gynnas av låga oljepriser, men effekten verkar ske med en större fördröjning än vad som tidigare förutsågs. Istället har de negativa effekterna initialt dominerat i form av problem för amerikansk oljeindustri och ökande realräntor när inflationen pressas ner.

En förklaring till de kraftigt lägre globala priserna på råvaror är omläggningen av Kinas ekonomi från export till inhemsk service. Kina har under de senaste årens kraftiga industri- och bostadsproduktion t.ex. stått för hälften av den globala konsumtionen av metaller. Kinas har varit en central motor i världsekonomin under många år, inte minst när finanskrisen och skuldskrisen pressade ner tillväxten i USA och Europa.

Tillväxten i Kina förväntas dock att i en global jämförelse, vara fortsatt hög och väntas i år och nästa år växa med över sex procent per år. En tillväxttakt enligt denna prognos förutsätter att

Kinas omläggning från export till inhemsk service går relativt smidigt. Omläggningen är en naturlig konsekvens av att landet får en mer mogen ekonomi med ett mindre fokus på billig arbetskraft och ett större fokus på att öka kunskapsinnehållet i näringslivet.

Även om Kina förväntas utvecklas relativt väl så är det noterbart att Indien nu har en högre årlig tillväxttakt. Indien förväntas både i år och nästa år växa med väl över sju procent per år.

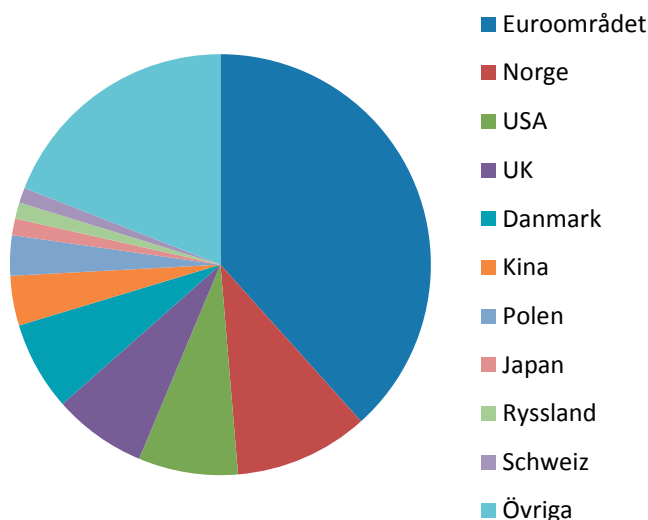
Europa puttrar på

Tillväxten i euroområdet var år 2015 1,6 procent vilket innebär att tillväxten var i nivå med bedömningen vi gjorde i höstens ekonomiska utsikter. BNP i euroområdet väntas både i år och nästa år växa med omkring 1,5 procent eller högre. Europa har således lämnat den mer akuta krisfasen bakom sig. Men tillväxttakten är modest och det finns inget som tyder på att Europa kommer ta tillbaka den produktion (jämfört med tidigare trend) som regionen tappade under finanskrisen och den efterföljande hemkokta eurokrisen. Tillväxtpotentialen för Europa påverkas dessutom av en i stora delar svag demografisk utveckling.

Euroområdet är Sveriges viktigaste exportmarknad. Svensk ekonomi har under flera år hämmats till följd av den obefintliga tillväxten i euroområdet. När euroområdet växer så får detta en påtagligt positiv effekt på svensk ekonomi.

Diagram 2:2
Sveriges 10 viktigaste varuexportmarknader
2015, procent av exporten

Källa: SCB

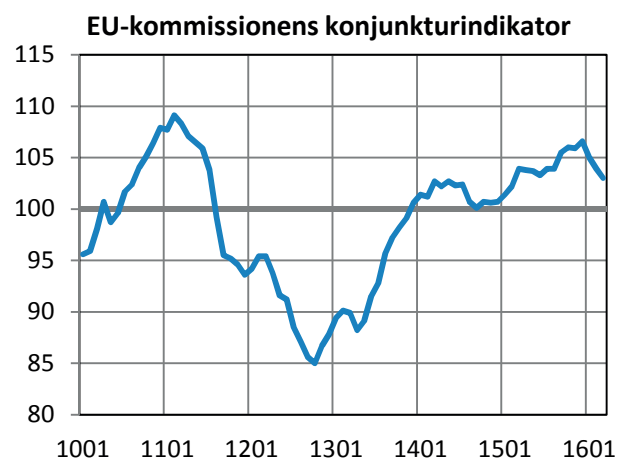
I LO-ekonomernas ekonomiska prognos från såväl våren 2015 som från hösten 2015 så pekade vi på fyra centrala faktorer som gör att Europas ekonomi nu vänder upp

1. Mindre åtstramande finanspolitik.
2. Expansiv penningpolitik.
3. Stabilare finansieringsmöjligheter.
4. Lägre råvarupriser, framförallt råolja.

Vår bedömning är att de positiva faktorerna i huvudsak kvarstår och bidrar till att euroområdet fortsätter växa de närmaste två åren i samma takt som 2015. Den främsta drivkraften bakom tillväxten i Europa är privat konsumtion.

I EU-kommissionens barometer ”*Economic Sentiment*” har optimismen sjunkit tillbaka något under de senaste månaderna men nivån ligger fortsatt över det historiska snittet.

Diagram 2:3

Källa: Macrobond/EU-Kommissionen

Flyktingkrisen i Europa bidrar till en något mer expansiv politik. EU-kommissionen bedömer i vinterprognosen 2016 att det strukturella sparandet blir någon tiondel lägre än bedömningen i den föregående prognosen. Det strukturella finansiella sparande förväntas försvagas i både Tyskland och Italien mellan år 2015 och 2016.

ECB bedriver under Mario Draghis ledning en expansiv penningpolitik. ECB inledde i mars 2015 kvantitativa lättnader. Dessa har utökats under det senaste året. Bankens ränta hålls nu på noll. Trots dessa kraftfulla stimulanser så är inflationstrycket i Europa mycket svagt. ECB har också agerat för att skapa en ökad trygghet för de europeiska bankerna och har erbjudit mycket fördelaktig finansiering. ECB avser att göra villkoren för utlåning till banker ännu mer generös för att främja bankernas utlåning.

Utvecklingen för investeringarna i Europa är fortsatt svag. EU-kommissionen bedömer att investeringarna i euroområdet 2016 precis som föregående år bidrar med en halv procentenhet till BNP. Det kan jämföras med att investeringarna i Sverige bidrog med 1,7 procentenheter till BNP under föregående år.

EU-kommissionen har lanserat sin ”Investeringsplan” för att med offentliga medel stimulera näringslivet att investera. Vår bedömning är att EU-kommissionens plan inte kommer ha någon påtaglig effekt på

investeringarna i Europa, bl.a. på grund av att de faktiskt satsade offentliga ekonomiska medlen är relativt blygsamma. Även den ultralätta penningpolitiken har en begränsad effekt på investeringsnivån.

Det potentiellt mest effektiva instrumentet är att stater med utrymme, t.ex. Tyskland, påtagligt ökar sina offentliga investeringar. Flera centrala bedömare såsom OECD och IMF pekar just på behovet av ökade offentliga investeringar.

Tabell 2:2

Budgetbalans 2016

Tyskland	0,1
Frankrike	- 3,4
Italien	- 2,5
Spanien	- 3,6

Källa: Europeiska kommissionen

Utvecklingen i Grekland var negativ under år 2015 och sommaren präglades av stor osäkerhet om den grekiska regeringens vilja att följa ingångna avtal kring skuldhanteringen. Men Greklands potentiella negativa effekt på övriga euroområdet är idag sannolikt begränsad, bland annat som en effekt av att ECB idag är en betydligt mer aktiv aktör än när den akuta krisen i Grekland inleddes 2010. Grekland är fortsatt i fokus för Europas utveckling då det har varit ankomstland för en stor del av de flyktingar som anlant till Europa under föregående år. Det finns anledning att tro att EUs bristande förmåga att hantera flyktingkrisen utgör den största utmaningen för den ekonomiska stabiliteten i EU och euroområdet där t.ex. centrala komponenter i det europeiska samarbetet, så som fri rörlighet, inskränks.

Den ekonomiska utvecklingen i Tyskland är i nivå med utvecklingen i hela euroområdet. Privat konsumtion är en central drivkraft bakom tillväxten. Även Tysklands stora asylinvandring under 2015 bidrar positivt till BNP genom en ökad offentlig konsumtion.

I de nordiska länderna är utvecklingen utanför Sverige och Island relativt svag. Norge pressas av låga oljepriser, i Danmark har de offentliga

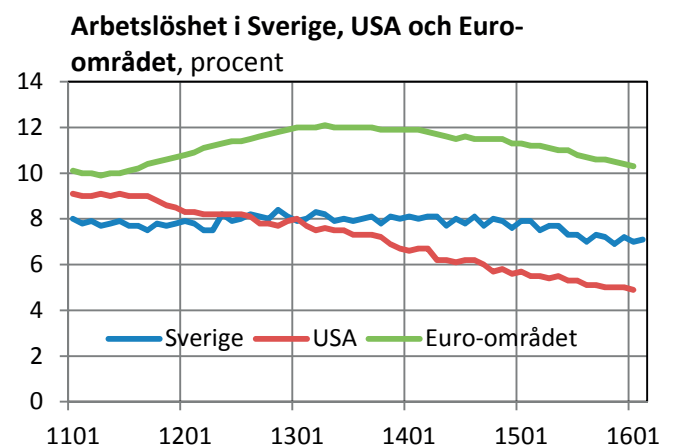
finanserna försvagats och Finlands näringsliv har stora strukturella problem.

Polens ekonomi väntas fortsätta att växa starkt. Landets ekonomi har vuxit väl över tre procent de senaste två åren och väntas fortsätta att växa i denna takt de kommande två åren. Tillväxten drivs i huvudsak av inhemsk efterfrågan.

Storbritanniens ekonomi har utvecklats relativt väl de senaste åren. Arbetslösheten har sjunkit kraftigt och uppgår nu till fem procent. Landet står dock inför flera stora utmaningar, inte minst den kommande folkomröstningen om Storbritanniens medlemskap i EU.

Den förbättrade ekonomiska utvecklingen i Europa har haft viss men begränsad effekt på den europeiska arbetsmarknaden. Arbetslösheten har börjat sjunka men nedgången sker från en hög nivå. Men arbetslösheten i euroområdet överstiger fortsatt 10 procent, vilket är ungefär dubbelt så högt som i USA. Noterbart är att arbetslösheten i USA och euroområdet i början på år 2011 låg på ungefär samma nivå. Olika val av finans- och penningpolitik har därefter medverkat till en kraftigt divergerad utveckling. Även om vi studerar utvecklingen av sysselsättningsgraden så har utvecklingen i USA varit bättre än i euroområdet. Mätt som sysselsättningsgrad är skillnaden mindre dramatisk.

Diagram 2:4

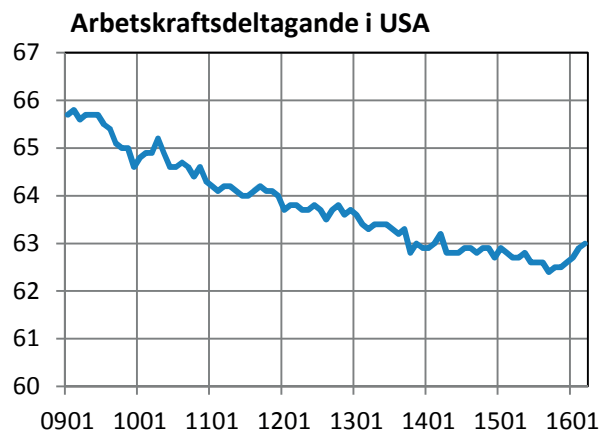
Källa: Macrobond/Eurostat

Amerikansk ekonomi god

Hushållen är fortsatt relativt optimistiska. Amerikansk arbetsmarknad fortsätter att utvecklas starkt. Arbetslösheten har minskat ända sedan år 2009 och understiger nu fem procent. Men bilden har ändå varit något blandad då arbetskraftsdeltagandet sjunkit påtagligt sedan finanskrisen. Den negativa utvecklingen för arbetskraftsdeltagandet är nu bruten och en viss ökning kan skönjas.

Utvecklingen på den amerikanska arbetsmarknaden är en gynnsam indikator för den ekonomiska efterfrågan. Den amerikanska centralbanken FED har börjat arbetet med att normalisera räntenivån. En första höjning, den första på närmare 10 år, genomfördes i slutet på 2015. Utvecklingen på den amerikanska arbetsmarknaden är en faktor som talar för en fortsatt normalisering medan utvecklingen globalt sannolikt talar för en långsammare normalisering.

Diagram 2:5

Källa: *Macrobond*

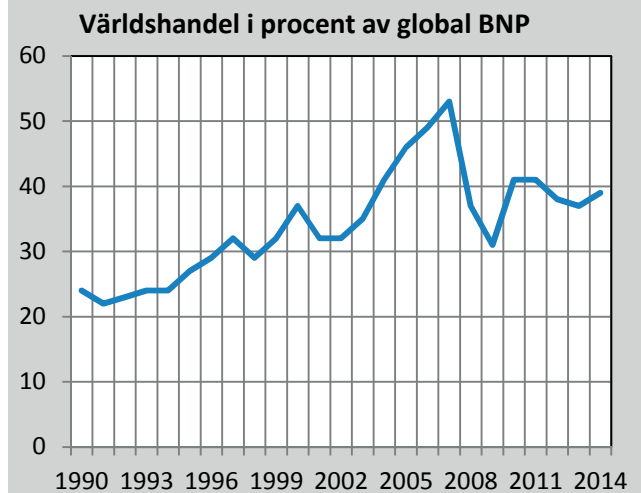
Amerikansk exportindustri missgynnas av att dollarn förstärkts. Amerikansk tillverkningsindustri hade en svag utveckling under fjärde kvartalet 2015 och början på 2016.

Den politiska utvecklingen i USA, med osäkerhet om vilken politik som ska föras i Vita huset efter presidentvalet, kan komma att utgöra en negativ faktor för amerikansk ekonomi.

Dämpad tillväxt i världshandel är delvis strukturell

Världshandeln växte åren 1990 till 2007 med sex procent per år, vilket var dubbelt så snabbt som den samlade ekonomin. Under de senaste åren har världshandeln istället vuxit i takt med ekonomins utveckling. Den dämpade utvecklingen av världshandeln är sannolikt inte bara driven av konjunkturella faktorer utan också av strukturella förändringar.

Diagram 2:6

Källa: *McKinsey*

En viktig förklaring till den dämpade tillväxten av handel är utvecklingen i Kina. En sådan kanal är landets dämpade efterfrågan på råvaror. En annan kanal var nya globaliserade tillverkningsmönster som växte fram genom Kinas snabba industrialisering. Nu pågår nya processer som bland annat innebär att produktion förläggs i anslutning till slutkonsumtion.

Ett annat förklaringsområde är en ökad global digital kommunikation. Tillväxten av digital kommunikation över landsgräns beräknas växa 20 gånger mellan år 2008 och 2016. De allt större möjligheterna att exportera via digital kommunikation leder till en minskad varuexport.

Ekonomiska utsikter i Norden

Norge

Norges ekonomi påverkas allt mer av att aktiviteten i de oljelerade sektorerna minskar drastiskt.

De omfattande neddragningarna i oljesektorn medför att tillväxten i fastlands-BNP (exklusive olja, gas och sjöfart) är fortsatt låg. Produktionen i den icke oljelerade tillverkningsindustrin minskade i fjol för första gången sedan 2009. Hittills finns inga tecken på uppgång, men den svaga kronan stärker dock konkurrenskraften och bör gynna exporten framöver.

Arbetsmarknaden fortsätter att försämrats, men än så länge har främst oljelerade regioner och yrken påverkats. Arbetslösheten har stigit, förvisso från en mycket låg nivå, till 3,7 procent 2015. Det är den högsta nivån sedan 2005.

KPI-inflationen, som var 2,1 procent i fjol, väntas öka något i år. Det innebär att reallöneökningarna, som var de lägsta på 20 år under fjolåret, riskerar att bli ännu lägre. Med stigande arbetslöshet, svag sysselsättningstillväxt och svag eller utebliven reallönetillväxt är en avmattning i hushållens efterfrågan att vänta. Ett tecken på detta är att konsumentförtroendet har minskat till den lägsta nivån sedan hösten 2008. Detta utgör en stor nedåtrisk för norsk ekonomi. Hushållens sparande är dock högt, vilket tillsammans med de automatiska stabilisatorerna motverkar en kraftigare konsumtionsnedgång.

Den stora oljefonden gör att regeringen kan föra en expansiv finanspolitik. Därtill har Norges Bank sänkt sin viktigaste styrränta från 1,5 till 0,75 procent, och indikerar fortsatta sänkningar under 2016.

Danmark

Den danska ekonomin saktade in under 2015 då tillväxten stannade på 1,2 procent efter en svag utveckling andra halvåret. Under det tredje kvartalet minskade BNP med 0,6 procent för att sedan öka med blygsamma 0,1 procent under det fjärde kvartalet. Nedgången förklaras av minskad export av varor och tjänster, främst kopplad till

vikande investeringskonjunktur i omvärlden. I takt med stigande global efterfrågan kommer dock exporten att öka igen.

Den inhemska ekonomin fortsätter däremot sin uppgång där hushållens konsumtion ökar i spåren av lägre oljepris och stigande sysselsättning. Det höga sparandet och stigande bostadspriser ger dessutom utrymme för konsumtionsökningar framöver. Sysselsättningen har fortsatt att öka trots svag BNP-tillväxt. Samtidigt har arbetslösheten under det senaste året legat oförändrad kring 6,5 procent. Det finns dock risk att sysselsättningsuppgången bryts om den vikande BNP-tillväxten fortsätter, något som arbetsmarknadsstatistiken från början av 2016 indikerar.

Regeringens ambitioner att föra en stramare finanspolitik har inneburit kostnadsbesparingar på kommunal och regional nivå, bland annat inom omsorg, skola och kommunikationer. Den ökande invandringen kommer dock att driva upp den offentliga konsumtionen något under kommande år.

Finland

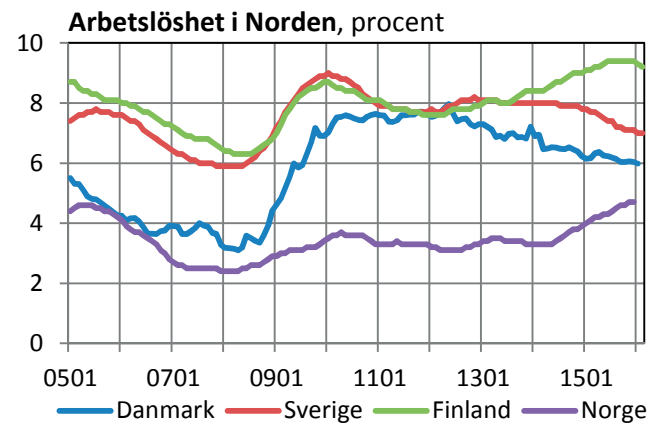
Den finska ekonomin fortsätter sin kräftgång och BNP ökade med blygsamma 0,4 procent i fjol, efter tre år i rad med minskad tillväxt. BNP-nivån ligger 7 procent lägre än under första kvartalet 2008.

Återhämtningen kommer att bli mycket svag även under de närmaste åren. Exporten pressas av den ryska recessionen och konkurrenskraftsproblem. Industrins andel av produktionen har därför minskat mer än i andra länder. En svag exportåterhämtning väntas dock i år, men det låga resursutnyttjandet gör att investeringarna fortsätter att vara svaga.

Samtidigt pressas hushållen från flera håll. Arbetslösheten har legat över 9 procent sedan hösten 2014 och visar inga tecken på att minska. Löneökningstakten är låg och utvecklingen av bostadspriserna skapar viss osäkerhet. Till detta kommer regeringens besparingsprogram på 2

procent av BNP fram till 2019 i syfte att minska budgetunderskottet och statsskulden. Det kommer att hämma hushållens disponibelinkomster. Den privata konsumtionen, som bidrog till tillväxten i fjol, väntas därför bromsa in i år. Noterbart är att det i Finland slutits ett så kallat konkurrenskraftsavtal som sägs syfta till att förbättra landets internationella konkurrenskraft genom bland annat nerpressade löner.

Diagram 2:7

Källa: Macrobond/Eurostat

Brexit – stor osäkerhet kring de ekonomiska konsekvenserna

Den 23 juni röstar Storbritannien om sitt fortsatta medlemskap i EU. De senaste undersökningarna, från april, visar på ett mycket jämnt väljarstöd för de båda sidorna, dock generellt med ett litet övertag för att stanna i EU. En stor grupp väljare (nästan 15 procent i genomsnitt från olika väljarundersökningar under april 2016) är dock fortfarande osäkra på hur de kommer att rösta. Det är möjligt att osäkerheten kring konsekvenserna kommer att leda till att fler väljer att rösta för att stanna i EU när det väl kommer till kritan. Flera bedömare har uppskattat sannolikheten för brittiskt EU-utträde till mellan 30–40 procent.

Om den brittiska befolkningen skulle rösta för att lämna, kommer Storbritannien och EU sannolikt börja förhandla ett avtal om utträde i enlighet med artikel 50 i EU-fördraget. Om inget avtal kommit på plats efter två år upphör landets medlemskap ändå – dock kan förhandlingstiden förlängas. Under den tid som förhandlingarna om utträdesavtal pågår skulle Storbritannien ha fortsatt fullt medlemskap.

På kort sikt rör de ekonomiska konsekvenserna av Brexit främst den osäkerhet som omröstningen, och därefter ett eventuellt utträde, är förknippat med. Bank of England menar att det osäkra läget inför folkomröstningen redan nu påverkat den brittiska ekonomin negativt, bland annat genom att pundet försvagats, samt att det kan ha lett till fördröjning av investeringsbeslut och lägre tillväxt. Brexit kan leda till kreditåtstramning, fortsatt fallande pund och högre räntor.

Effekterna på längre sikt, på såväl Storbritannien som EU, beror till stor del på det avtal som förhandlas fram vid ett eventuellt beslut om utträde. En möjlighet är att Storbritannien förhandlar fram ett avtal snarlikt ett fullt medlemskap. Till exempel ett avtal i linje med EES-länderna Norge, Island och Liechtenstein samt EFTA-landet Schweiz. Om detta lyckades skulle effekten på handeln mellan parterna, och konsekvenserna för Storbritanniens ekonomi,

troligen bli förhållandevis begränsade. Om inget riktigt nära avtal om fortsatt samarbete skulle komma till stånd skulle troligen de långsiktiga effekterna på brittisk ekonomi bli större. Möjliga alternativ är att Storbritannien försöker förhandla fram en tullunion eller ett frihandelsavtal med EU. Vilken typ av avtal som förhandlas fram kommer också vara avgörande för Storbritanniens handel med tredje land – det vill säga huruvida landet kommer att behöva omförhandla överenskommelser med handelspartners i resten av världen.

Vissa bedömare menar att det inte bör bli speciellt svårt att få fram ett nära samarbetsavtal vid behov, detta då det ligger i båda parter ekonomiska intresse. Andra menar dock att EUs eventuella kompromissvilja kommer begränsas av rädsla för att Storbritanniens utträde kan leda till att andra länder följer i briterernas fotspår. Tydlighet, med att det inte går att både behålla kakan och äta den, skulle kunna vara en viktigare prioritering för EU än att få till stånd ett ekonomiskt gynnsamt avtal.

En uppenbart känslig fråga i de potentiella förhandlingarna skulle vara den fria rörligheten av personer. Frågan är en stor anledning till att utträde överhuvudtaget diskuteras i Storbritannien. Samtidigt gäller den fria rörligheten av personer såväl EES-länderna som Schweiz. Det är inte säkert att EU skulle vara villigt att göra undantag på området för Storbritannien. En annan ekonomiskt betydelsefull fråga för Storbritannien rör den finansiella tjänstesektorn, en viktig bransch som landet dominerar inom EU. Varken EUs avtal med Schweiz eller dess tullunion med Turkiet täcker dock finansiella tjänster. EU kommer, i en eventuell förhandling, naturligtvis vara mer intresserade att få till stånd avtal som rör varuhandel samt tjänstehandel i de sektorer som främst gynnar unionens medlemmar. Vissa EU-länder kan dessutom, om det kan leda till en importsstitutionsprocess, potentiellt ha en del att vinna på att brittiska finansföretags tillgång till EU begränsades.

Den svenska ekonomin riskerar att påverkas negativt av Brexit av flera anledningar. För det första är Storbritannien en av Sveriges viktigaste handelspartners och både nya handelshinder, lägre brittisk tillväxt och ett svagt pund skulle påverka handel och investeringar. För det andra finns det politiska risker associerade med ett brittiskt utträde som kan komma att påverka Sveriges ekonomi. Dels skulle Sverige förlora en historiskt viktig allierad i EU-sammanhang vilket skulle minska Sveriges möjligheter att påverka. Dels (och kanske mest oroande) finns det en risk, i en situation där högerpopulistiska och nationalistiska partier har stort stöd i flera EU-länder, att Brexit skulle kunna trigga en både politiskt och ekonomiskt förödande kedjereaktion.

Sekulär stagnation

Idén att det råder sekulär stagnation har vunnit växande acceptans i den ekonomiska debatten sedan den amerikanske professorn Larry Summers återlanserade detta begrepp i slutet av 2013.² Grunden i teorin om sekulär stagnation är att befolkningsutvecklingen i kombination med en avtagande teknologisk utveckling ger högt sparande och en svag investeringsutveckling, vilket ger sämre tillväxt. I en forskarantologi från 2014³ diskuteras vad sekulär stagnation kan innebära. En definition av sekulär stagnation är att det krävs negativa realräntor för att sparande och investeringar ska innebära full sysselsättning. Ett orosmoln är att sekulär stagnation gör det mycket svårare att uppnå full sysselsättning med låg inflation och en nollränterestriktion.

Summers menar att sekulär stagnation nu kan vara en global trend och pekar exempelvis på att IMF vid flera tillfällen har reviderat ner sin prognos för världsekonomin utveckling. Totalt har prognosen för nivån på BNP 2020 reviderats

ned med 6 procent sedan 2012.⁴ En annan indikator är att inflationen i västvärlden återkommande missat uppsatta inflationsmål och att prognoserna framöver också ligger under målen. Exempelvis ligger inflationsförväntningarna i USA på 1,5 procent på fem års sikt.⁵

Sedan början av 1990-talet har realräntan i många länder fallit kraftigt. Den låga realräntan brukar till viss del förklaras med ett stort överskott av sparande. En bidragande orsak till detta anses vara den kraftigt ökade ojämlikheten sedan 1980-talet. Det gäller särskilt i de anglo-saxiska och nordiska länderna medan ökningarna varit mindre i flera kontinentaleuropeiska länder. Ökningarna i de nordiska länderna har dock skett från en betydligt lägre nivå än i de anglo-saxiska länderna. Ett genomgående drag i alla länder där skillnaderna ökat är att de största förändringarna har skett i toppen av fördelningen, med speciellt kraftiga ökningarna i fördelningens yttersta topp.⁶ Den ökade andelen kapitalinkomster, tonvikten på ökningen i de övre inkomstskikten samt kvarhållna vinster i företagen bidrar till den ökade sparbenägenheten.

Bidragande till situationen med låga tillväxtpotentialer i västvärlden är också en ogynnsam demografisk utveckling, som leder till en långsammare ökning av arbetskraften än historiskt (se diagram 2:8). En högre andel äldre i befolkningen bidrar även till ett högre sparande. Samtidigt med detta ökar produktiviteten långsammare vilket sannolikt ger lägre investeringar och också ökar sparbenägenheten.

² Begreppet lanserades första gången av Alvin Hansen under 1930-talets ekonomiska recession.

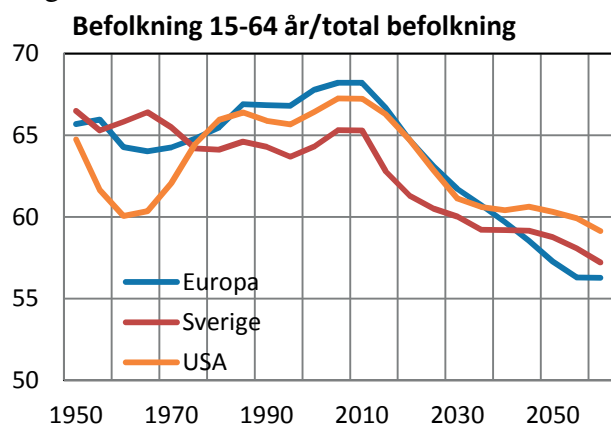
³ Teulings & Baldwin (2014), *Secular Stagnation: Facts, Causes and Cures*, VoxEU, CEPR Press.

⁴ IMF (2015), *World Economic Outlook: Uneven Growth – Short- and Long-Term Factors*. Washington (April).

⁵ Expected Inflation, Cleveland Fed, Estimate, 5 Year.

⁶ Roine (2015), *Globaliseringen och inkomstfördelningen*, Underlagsrapport till analysgruppen Arbetet i framtiden.

Diagram 2:8

Källa: *United Nations, World Population Prospects: The 2015 Revision.*

En ytterligare bidragande orsak är den osäkerhet på finansmarknaden som varit förhärskande sedan finanskrisen, tillsammans med en ökad reglering av denna marknad.

Sist men inte minst brukar man peka på en låg efterfrågan på investeringar i nya storföretag. Detta kan hänföras till att näringslivet inte längre är präglad av tung industri med behov av stora realkapitalinvesteringar – jfr företag som Google, Facebook och Mojang (Minecraft).

Vad kan då göras för att undvika att detta blir en permanent situation för världens ekonomier? Europeiska centralbanken arbetar redan i dag med okonventionella metoder för att hålla uppe efterfrågan i Europa. Men det kanske inte räcker. Summers menar att lösningen är att finanspolitiken kliver in med en expansiv politik för ökad offentlig efterfrågan, inte minst i form av ökade investeringar i infrastruktur. Kostnaden för en ökad offentlig skuldsättning är i dag mycket låg samtidigt som behovet av produktiva investeringar är stort.

3. Sverige: Stark konjunktur och minskande arbetslöshet

Den svenska konjunkten är stark. BNP ökade med 4,1 procent i fjol och tillväxten blir fortsatt hög i år och nästa år. Tillväxten är bred, såväl hushållens konsumtion som export och investeringar bidrar till att BNP ökar med 3,8 procent 2016 och 3,1 procent 2017. Mot bakgrund av det omfattade flyktingmottagandet och ett ökat antal yngre och äldre i befolkningen spelar den offentliga konsumtionen en betydande roll för att tillväxten blir stark. Sysselsättningen ökar med drygt 160 000 personer sammantaget 2016 och 2017 och arbetslösheten faller till 6,2 procent 2017. Inflationsmålet är inom räckhåll under förutsättning att kronan inte stärks för mycket.

I fjol ökade BNP med 4,1 procent. Den starka utvecklingen var delvis en följd av en förbättrad internationell utveckling. Samtidigt har den expansiva penningpolitiken stimulerat inhemsk efterfrågan och hållit nere värdet på kronan vilket gynnat exporten.

BNP ökade med 1,3 procent det fjärde kvartalet i fjol jämfört med kvartalet innan. Statistik för årets två första månader och viss försvagning för olika indikatorer tyder på en mer dämpad tillväxt åtminstone det första kvartalet i år.

Konjunkturinstitutets barometerindikator, som väger samman förväntningar hos hushåll och företag har fallit tillbaka något de senaste två månaderna, men visar fortfarande på en starkare tillväxt än normalt i svensk ekonomi.

Konfidensindikatorn som sammanfattar läget i näringslivet visar också på ett starkare läge än normalt. Företagens samlade omdöme om efterfrågeläget ligger betydligt över det historiska genomsnittet och anställningsplanerna för kommande tre månader är mer optimistiska än normalt.

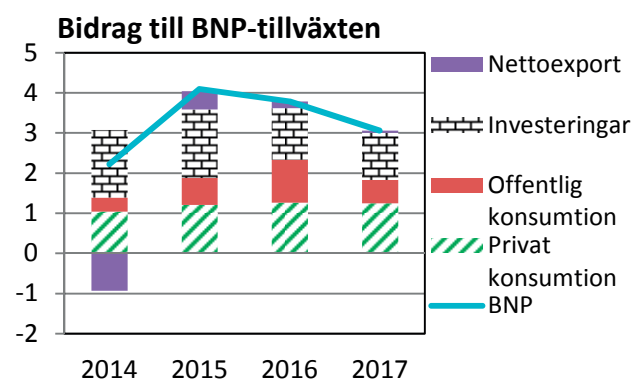
Utsikterna för den globala ekonomin är osäkra. Tillväxten i USA och i Europa (vår viktigaste exportmarknad), stärks långsamt. För Sveriges del innebär det att exporten inte är samma tydliga

drivkraft som i tidigare konjunkturuppgångar, men exporten fortsätter att växa hyggligt i år och nästa år. Samtidigt ökar hushållens konsumtion och investeringarna i god takt, pådrivna av en expansiv penning- och finanspolitik.

Utgifterna för offentlig konsumtion väntas öka med höga 4 procent i spåren av ökade kostnader för flyktinginvandringen och ett ökat behov av offentliga välfärdstjänster. Den demografiska utvecklingen förstärker också redan tidigare stora behov av offentliga investeringar och investeringar i bostäder.

Sammantaget ökar BNP med 3,8 procent 2016 och 3,1 procent 2017. I kalenderkorrigerade termer blir tillväxten jämnare – 3,6 respektive 3,4 procent 2016 och 2017.

Diagram 3:1

Källa: SCB samt egna beräkningar

Penningpolitiken blir klart expansiv under prognosperioden. Reporäntan närmar sig nollstrecket under andra halvan av 2017. I fjol var finanspolitiken åtstramande och det strukturella sparandet ökade. Alla utgiftsreformer finansierades med lika stora skatthöjningar enligt den så kallade krona för krona-principen. I år och nästa år väntas det strukturella sparandet minska, finanspolitiken blir tydligt expansiv. Det beror framför allt på stora utgifter för flyktinginvandringen. Därtill bedöms inte andra förväntade utgiftsreformer, till följd av en kraftigt ökad befolkning, finansieras fullt ut.

Nedåtrisker och stor osäkerhet, men också möjligheter

Den internationella utvecklingen är fortsatt påtagligt trög. LO-ekonomernas bild ligger nära IMF:s och får sägas luta åt det ljusa hållet i jämförelse med många bedömare. Samtidigt är osäkerheten och nedåtriskerna stora. Volatilitet på de finansiella marknaderna, inbromsning i Kina och en nedgång i USA eller Europa som inte kan pareras med penningpolitik är några exempel. En sämre internationell utveckling är ett hot mot den starka utvecklingen i Sverige.

Osäkerheten när det gäller flyktinginvandringen och befolkningsutvecklingen på sikt är mycket stor och samtidigt avgörande för utvecklingen. Över 180 000 personer är inskrivna i asylmottagningen. Migrationsverket har i sin bedömning från februari angett tre alternativ för hur många asylsökanden som väntas i år: 70 000, 100 000 eller 140 000 personer. Inget alternativ anses som mer sannolikt än något annat. Samtidigt har antalet asylsökande under det första kvartalet i år varit relativt lågt, i genomsnitt cirka 500 personer i veckan. Osäkerheten när det gäller storleken på flyktinginvandringen fortplantar sig till osäkerhet om befolkningsutvecklingen framöver.

I jämförelse med andra prognosmakare som Konjunkturinstitutet, finansdepartementet och Riksbanken är tillväxten högre 2017 i LO-ekonomernas prognos. I finansdepartementets bedömning dämpas investeringsutvecklingen nästa år. I Konjunkturinstitutets prognos sker en mer allmän dämpning av efterfrågan. Det är svårt att förstå varför investeringarna ska försvagas i en miljö med ökad produktion, hygglig lönsamhet och låga räntor. Samtidigt gynnas allmän efterfrågan av fortsatt expansiv penning- och finanspolitik.

Hög BNP-tillväxt i år och nästa år innebär att arbetslösheten väntas sjunka till drygt 6 procent, men det behöver inte stanna där. LO-ekonomerna är optimistiska om utvecklingen efter 2017, det behöver inte vara omöjligt att nå en arbetslöshet i linje med de lägsta nivåerna i Europa. Den ekonomiska politiken för full sysselsättning gynnas av ett högt efterfrågetryck. De närmaste

årens finans- och penningpolitik kommer att vara expansiv och inflation är inget hot.

BNP per oregistrerad capita ökar jämnare än BNP per capita de närmaste åren.

I den ekonomiska vårpropositionen står det att BNP per capita kommer att öka kraftigt under 2015 och 2016, men svagt under 2017. Siffrorna är dock beräknade på antalet personer som har uppehållstillstånd i Sverige, inte på det antalet som faktiskt befinner sig i Sverige. Eftersom handläggningstiderna på Migrationsverket blivit allt längre, och det idag förväntas ta i genomsnitt 15 månader från ansökan till beslut, kommer många som sökte asyl 2015 inte att få beslut förrän 2017.

I tabell 2.1 har vi försökt att göra en justering av per capita-siffrorna per år med anledning av detta. Som det framgår av tabellen blir fördelning av BNP per "oregistrerad" capita något jämnare än i Finansdepartementets beräkningar.

Tabell 3.1. BNP per capita 2015-2017

	2015	2016	2017
BNP per capita	3,0	2,6	0,8
BNP per "oregistrerad" capita	2,5	2,6	1,2

Källa: Finansdepartementet

Under 2015 var 163 000 personer nya asylsökande. Under 2016-2018 förväntas motsvarande siffra uppgå till 100 000, 75 000 respektive 75 000 enligt Migrationsverkets mellanprognos från februari. Det tar dock tid för asylärendena att prövas. Enligt Migrationsverket beviljades 34 600 personer uppehållstillstånd 2015. Denna siffra förväntas växa till 48 000 2016, 77 000 2017 och 85 000 2018. Antalet beviljade uppehållstillstånd ökar alltså över tiden, medan antalet asylansökningar minskar. Om vi antar att hälften av alla asylansökningar beviljas och registrerar dem redan vid asyltillfället ökar antalet boende med uppehållstillstånd snabbare under 2015 och långsammare under 2017 än i finansdepartementets prognoser. Skillnaden blir att befolkningen växer med 47 000 fler personer 2015, 2 000 fler 2016 och 37 000 färre 2017 (icke-ackumulerat). Konsekvensen blir en något

jämnare BNP per capita-utveckling än vad finansdepartementet redovisar.

Varuexporten tar fart

Svensk export ökade med 5,9 procent i fjol jämfört med året innan. Det är den största uppgången sedan den kraftiga men kortvariga återhämtningen efter finanskrisen. Varuexporten tog fart efter flera år av i det närmaste stagnation samtidigt som tjänsteexporten uppvisade fortsatt höga tillväxttal.

Varuexporten ökade med 3,3 procent 2015 jämfört med 2014. En något bättre tillväxt och investeringsutveckling i Europa bidrog till exportökningen. Därtill försvagades kronan rejält under 2014. Till bilden hör framgångar för vissa varugrupper som läkemedel och, framför allt, fordon.

Den svenska kronan väntas bli starkare mot euron. Dels är konjunkturen i Sverige starkare än den i euroområdet, dels förväntas penningpolitiken tidigare bli mindre expansiv här. I slutet av 2017 väntas en euro kosta i underkant av 9 kronor.

Diagram 3:2:

Källa: SCB

Varuexporten växte mycket snabbt under det fjärde kvartalet i fjol. SCB:s utrikeshandelsstatistik för årets två första månader och statistik över orderingången pekar

mot en lugnare inledning av 2016. Samtidigt är stämmningsläget bland varu- och tjänsteexportörer som det speglas i exportchefsindex för februari optimistiskt. Bland annat är bedömningen av efterfrågan i Europa klart mer positiv än tidigare. Omvärldskonjunkturen väntas komma att stärkas långsamt de kommande åren.

Marknadstillväxten⁷ väntas bli 2,9 procent i år och 3,9 procent nästa år. Svensk export bedöms öka snabbare än marknadstillväxten. Dels beroende på att den goda utvecklingen för fordonsexporten väntas fortsätta, dels på grund av att investeringskonjunkturen i Europa långsamt förbättras. Därtill kommer att kronan, trots en viss förstärkning, fortfarande är svag jämfört med historiska genomsnitt.

Även om exporten utvecklas hyggligt i år och nästa år, så är ökningstakten för såväl exporten som marknadstillväxten mycket lägre än historiska genomsnitt.

Efterfrågan i svensk ekonomi var hög i fjol och importen ökade med 5,4 procent. Importutvecklingen var särskilt stark mot slutet av året. Liksom för exporten pekar utrikeshandelsstatistiken mot en något svagare inledning av 2016.

Importen antas i vår prognos följa historiska mönster och bedömningen bygger på skattade samband mellan importen och efterfrågan där hänsyn tas till att importinnehållet varierar mellan olika efterfrågekomponenter. Fortsatt stark efterfrågeutveckling borgar för ökningstal framöver i linje med fjolårets.

I fjol ökade exporten snabbare än importen och nettoexporten drog upp BNP-tillväxten med 0,4 procent. I år och nästa år väntas bidraget till BNP från nettoexporten bli marginellt positivt.

⁷ Sammanvägd import till 19 länder (källa IMF), där vikterna avspeglar respektive lands betydelse för svensk export.

Fortsatt högt hushållssparande

Hushållens konsumtion väntas öka i god takt de närmaste åren understödd av gynnsam inkomstutveckling och stark förmögenhetsställning. Samtidigt utnyttjar hushållens inte utrymme för konsumtion fullt ut – sparkvoten är hög och väntas bara falla tillbaka långsamt. Det återspeglar troligen en osäkerhet kring utvecklingen i omvärlden och i Sverige och en önskan att jämna ut konsumtionen över tid.

SCBs konsumtionsindikator pekar mot dämpad konsumtionstillväxt det första kvartalet i år. Samtidigt är nyregistreringen av bilar på hög nivå. I Konjunkturbarometern är hushållen något mer pessimistiska än normalt. Hushållens syn på svensk ekonomi är negativ, samtidigt som synen på den egna ekonomin är positiv.

Riksbankens bana för reporäntan från den 21 april ligger till grund för beräkningen av bostadsräntorna. Prognosen för reporäntan är att den ligger kvar på -0,5 procent till sommaren 2017. Mot slutet av 2017 närmar sig reporäntan noll.

Hushållens **reala disponibla inkomster** ökar med 2,7 respektive 2,3 procent 2016 och 2017. Fortsatt mycket låga statliga räntor medför att bostadsräntorna ligger kvar på under 2 procent 2016 och stiger upp mot 2,5 mot slutet av 2017.

Hushållens samlade förmögenhetsvärden stiger under prognosperioden med omkring 5 procent per år. Småhuspriserna stiger med 6 procent per år. Sparkvoten ligger kvar på historiskt hög nivå och privat konsumtion ökar med nästan 3 procent per år under 2016 – 2017.

Diagram 3:3

Källa: SCB samt egna beräkningar

Hushållens sparkvot väntas ligga på runt 15 procent under prognosperioden. Det innebär att sparkvoten då har legat på denna nivå under sex år i rad. Detta har bidragit till att öka soliditeten i hushållssektorns balansräkning från 76 till 80 procent. Soliditeten ligger nu på en nivå lika med ett historiskt genomsnitt sedan mitten av 1990-talet. Jämfört med genomsnittet för 15-årsperioden före är dock soliditeten 5 procentenheter högre.

En förklaring till dagens högre soliditet skulle kunna vara att hushållen i betydligt högre grad än tidigare måste hantera sin inkomstrygghet med högt privat sparande. Tidigare stod de offentliga försäkringssystemen i högre grad för hushållens inkomstrygghet. Detta gäller framförallt ålderspensionerna.

Investeringsutvecklingen dämpas något

De totala fasta bruttoinvesteringarna utvecklades starkt under 2014 och 2015. Av försörjningsbalansens delposter gav investeringarna det största bidraget till BNP-tillväxten, 1,7 procentenheter båda åren. Den starka utvecklingen var koncentrerad till näringslivet och förklaras i hög grad av en kraftig uppgång för bostadsinvesteringarna som ökade med 19,8 respektive 16,7 procent 2014 och 2015. Bostadsinvesteringarna vände upp det andra kvartalet 2013, efter hand breddades uppgången då först investeringarna i byggnader och anläggningar började stiga under 2014 och sedan maskininvesteringarna under 2015.

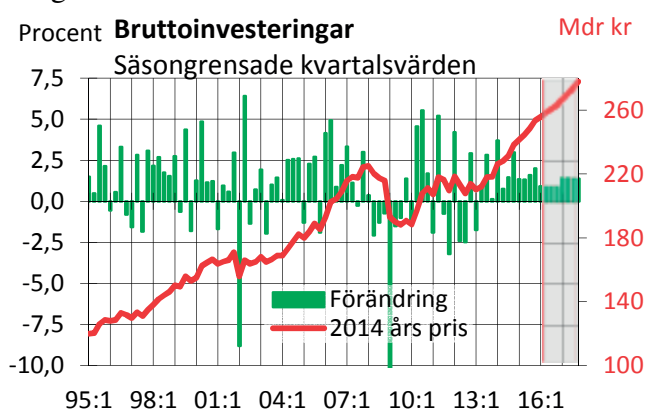
De totala investeringarna som andel av BNP ökade gradvis från knappt 20 procent i början av 1990-talet till drygt 24 procent 2008. Efter en nedgång i samband med finanskrisen är investeringsandelen 2015 åter uppe på drygt 24 procent, främst beroende på höga bostadsinvesteringar.

Bostadsinvesteringarna väntas fortsätta att öka, framför allt genom nybyggnation, men tillväxttakten bedöms bli lägre än 2014 och 2015. Den höga investeringsnivån innebär brist på arbetskraft och mark som gör det svårt att upprätthålla samma höga ökningstal som under de senaste åren.

Antalet påbörjade lägenheter var drygt 45 000 2015, flertalet i flerbostadshus. I år och nästa år väntas antalet öka till runt 55 000. Det innebär att antalet påbörjade lägenheter ligger något högre än genomsnittet 1975-1992 och det är den högsta nivån sedan nybyggnationen kollapsade i början av 1990-talet, när antalet påbörjade lägenheter gick från 50 000 1992 till 12 000 1993.

Olika bedömningar, bland annat från Boverket, gör gällande att den nuvarande nivån på bostadsbyggandet är långt ifrån tillräcklig för att komma till rätta med bostadsbristen i spåren av en kraftigt ökande befolkning.

Diagram 3:4

Källa: SCB samt egna beräkningar

Näringslivets investeringar exklusive bostäder ökade med drygt 6 procent 2015. Liksom 2014 var industrins investeringar ovanligt höga det fjärde kvartalet. Det rör sig om tillfälliga investeringar i ”immateriella tillgångar” som

motsvaras av en lika stor ökning av Forskning och Utveckling inom tjänsteimporten. Investeringarna återgår till mer normala nivåer i början av i år.

Stigande produktion, låga räntor och hygglig lönsamhet innebär gynnsamma förutsättningar för näringslivets investeringar även åren framöver. Samtidigt är företagens investeringsplaner för det närmaste året, enligt SCBs investeringsenkät från februari påtagligt svaga inom industrin och i flera andra branscher. Mot den bakgrunden bedöms investeringarna inom näringslivet exklusive bostäder öka långsammare i år och nästa år jämfört med 2014 och 2015.

För de offentliga investeringarna antas en utveckling i linje med Konjunkturinstitutets senaste bedömning från mars i år. Investeringarna väntas öka med 5-6 procent per år 2016 och 2017. Det kan jämföras med en ökning på 1,7 procent 2015. Drivkraften för investeringsuppgången är den ökande befolkningen. Trafikverket planerar för stora investeringar i vägar och järnväg samtidigt som de flesta landsting har projekt för nybyggnation och renovering av sjukhus och utbyggd kollektivtrafik. I primärkommunerna pågår stora investeringsprojekt i skolor, vägar och idrottsanläggningar.

Förra året påverkades efterfrågan marginellt positivt av **lagerutvecklingen**. I år och 2017 väntas lagren ge ett neutralt bidrag till BNP-utvecklingen.

Offentlig konsumtion ökar starkt

Den offentliga konsumtionen spelar en betydande roll för att tillväxten blir stark de närmaste åren. Konsumtionen ökar mycket snabbare än normalt.

Det är inte det vanliga mönstret i en konjunkturåterhämtning. Bakgrunden är naturligtvis den kraftigt växande befolkningen och den allt större omfattningen av flyktingmottagandet. Den dramatiska ökningen av antalet personer som söker asyl i Sverige ställer stora krav på staten och kommunerna. Samtidigt ökar behovet av offentligt finansierade välfärdstjänster eftersom antalet yngre och äldre växer snabbt.

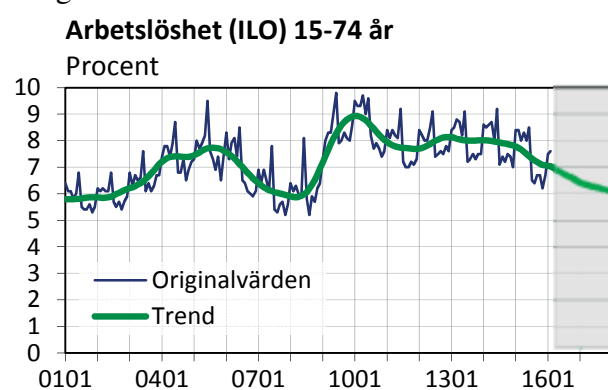
I fjol ökade den offentliga konsumtionen med 2,5 procent. I år väntas den offentliga konsumtionen öka med drygt 4 procent. Nästa år dämpas ökningstakten till drygt 2 procent.

Det innebär en genomsnittlig ökningstakt under perioden 2015-2017 på cirka 3 procent. Det kan jämföras med den genomsnittliga ökningstakten från början av 1980-talet fram till och med 2014 som var 1,2 procent.

Arbetslösheten faller

Arbetslösheten föll överraskande mycket under fjolåret. Sysselsättningen väntas öka snabbare än utbudet av arbetskraft både i år och nästa år. Arbetslösheten fortsätter därför att minska relativt snabbt. 2017 väntas arbetslösheten i genomsnitt vara 6,2 procent.

Diagram 3:5

Källa: SCB samt egna beräkningar

Efter en mild dämpning av den trendmässiga ökningstakten för **sysselsättningen** under det första halvåret 2015 har sysselsättningen ökat med i genomsnitt cirka 6 500 personer per månad. Sysselsättningen väntas fortsätta att öka i ungefär den takten de närmaste åren.

Bilden av en fortsatt sysselsättningsökning, åtminstone i närtid, stöds av ledande indikatorer. Antalet nyanmälda lediga platser har stigit under 2014 och 2015 och nivån är klart högre än den tidigare toppnoteringen från 2007. Samtidigt är antalet varsel om uppsägning lågt. Företagens anställningsplaner i Konjunkturbarometern, som en längre tid legat betydligt högre än det historiska medelvärdet, pekar också mot tillväxt i sysselsättningen.

Indikatorerna och det faktum att produktionens ökningstakt har skiftat upp ganska rejält talar för att det finns potential för en starkare sysselsättningsuppgång än den som ligger i prognosbilden. Men en del av den ökade produktionen väntas kunna klaras genom produktivitetstillväxt och en viss ökning av den arbetade tiden per sysselsatt. Matchningssvårigheter kan också tänkas hålla tillbaka sysselsättningsuppgången

Den kalenderkorrigerade **produktiviteten** i näringslivet ökade med knappt 1 procent per år i genomsnitt 2011-2014. I fjol växte produktiviteten med drygt 3 procent. I år och nästa år dämpas produktivitetstillväxten till drygt 2 procent. Det är i linje med den genomsnittliga ökningen sedan 1980-talet.

Utvecklingen i de tjänsteproducerande sektorerna fungerar liksom tidigare som motor för sysselsättningsökningen. Sysselsättningen väntas också öka kraftigt i offentlig sektor mot bakgrund av det stora antalet flyktingar och det ökade antalet äldre och yngre i befolkningen.

Den tidigare så starka ökningen av **arbetskraften** dämpades påtagligt i fjol och arbetslösheten sjönk kraftigt. Under hösten började arbetskraften efter hand åter växa i snabb takt.

Det ökade arbetsutbudet under tidigare år var ett resultat av både en ökande befolkning och ett ökat arbetskraftsdeltagande. Uppgången i arbetskraftsdeltagandet tycks ha kulminerat, å andra sidan ökar antalet invånare i Sverige till följd av den omfattande flyktingsinvandringen. Åren framöver är det befolkningsstillväxten som driver ökningen av arbetskraften.

Befolkningsutvecklingen och därmed arbetsutbudet framöver är svårbedömt. Det tar tid innan de många flyktingar som sökt sig till Sverige sätter avtryck i befolkningsstatistiken. Enligt Migrationsverket är den förväntade handläggningstiden för den som söker asyl i dag mellan 15 och 24 månader. Vår bedömning av arbetsutbudet utgår från antaganden om arbetskraftsdeltagandet för inrikes- respektive

utrikes födda i olika åldersgrupper och SCB:s befolkningsprognos från den 13 april i år för samma grupper.

Vi har räknat med ett oförändrat arbetskraftsdeltagande 2016 och 2017 för såväl inrikes som utrikes födda i de olika åldersgrupperna. Det kan vara en överskattning av arbetskraftsdeltagandet för utrikes födda då antalet personer med kort vistelsetid i landet ökar.

Både Migrationsverkets bedömning av asylinvandringen och SCBs befolkningsprognos är naturligtvis extremt osäkra. Det gör bedömningen av arbetskraftens utveckling mycket osäker. Ändå finns det goda skäl att förvänta sig en stark tillväxt i arbetsutbudet under en längre tid framöver.

Högt resursutnyttjande – hot eller möjlighet?

Stark BNP-tillväxt och snabbt sjunkande arbetslöshet aktualiserar frågan om hur länge och hur kraftigt ekonomin kan växa utan att löner och priser tar fart. Det handlar egentligen om två frågor: hur ser resursutnyttjandet ut och hur ser kopplingen mellan resursutnyttjandet och löne- och prisinflationen ut?

Ett sätt att mäta resursutnyttjandet är att jämföra den faktiska arbetslösheten med uppskattningar av den så kallade jämviktsarbetslösheten. Men dessa skattningar är notoriskt osäkra och relevansen för den ekonomiska politikens inriktning kan ifrågasättas. Därtill kommer att i länder som USA, Storbritannien, Japan och Norge har arbetslösheten minskat till låga nivåer utan påtagliga effekter på löner eller inflation. Direkta mått på rekryteringsproblem från exempelvis Konjunkturinstitutets barometer, i form av bristtal och andra indikatorer, är ett mer robust mått på resursutnyttjandet än skattningar av jämviktsarbetslösheten.

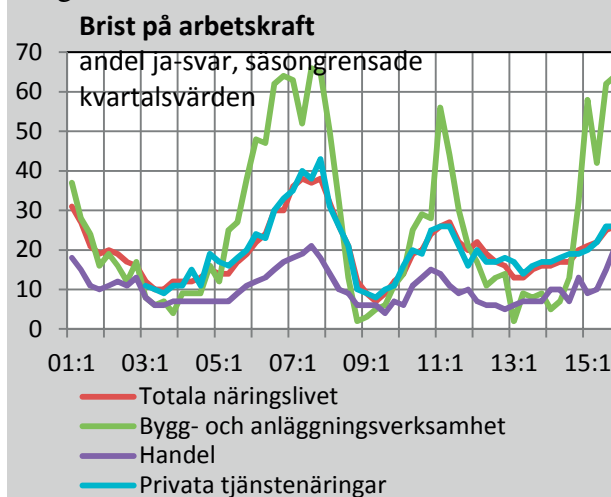
Andelen företag i konjunkturbarometern som rapporterar om brist på arbetskraft har ökat under 2015. Bristtalen är generellt sett på höga nivåer, klart högre än genomsnittet för de senaste tio åren, men lägre än åren innan finanskrisen. Resursläget är naturligt nog mest ansträngt i byggsektorn. Enligt arbetsförmedlingens

intervjuundersökning är bristsituation också svår i offentlig sektor. Det är oroande mot bakgrund av att offentlig konsumtion och byggande är ett dominerande inslag i tillväxten. För delar av ekonomin, inte minst byggsektorn, kan import av arbetskraft vara ett sätt att dämpa arbetskraftsbrist.

Än så länge syns inga starka tendenser till att löner och priser ska ta fart. Till en del kan det förklaras av fördröjningar mellan ett ansträngt resursläge och löne- och priseffekter. En mer grundläggande förklaring är att lönebildningen numera fungerar på ett sådant sätt att risken för att lönerna ska skjuta i höjden är liten.

LO-ekonomerna har länge hävdats att ett högt efterfrågetryck är nödvändig för att bringa ner arbetslösheten till acceptabla nivåer och för att arbetsmarknadspolitik ska få genomslag. Det har vi nu och de närmaste åren. Utmaningen för den ekonomiska politiken blir att säkerställa en hög och jämn nivå på arbetskraftens kunskaper och färdigheter.

Diagram 3:6

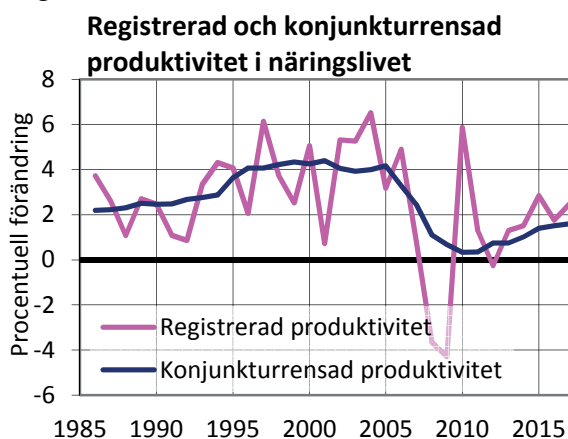
Källa: Konjunkturinstitutet

Löner och vinster

Det samhällsekonomiska utrymmet för löneökningar kan bedömas utifrån utvecklingen av konjunkturrensad produktivitet och hur höga näringslivets prisökningar kan bli utan att inflationsmålet på 2 procent överskrids.

Den konjunkturrensade produktiviteten börjar stiga under prognosåren och beräknas de närmast kommande åren ligga på drygt 1,5 procent i årstakt. Näringslivets priser har börjat stiga och 2015 ökade de med 1,8 procent och beräknas under 2016-2017 att öka med nästan 1,5 procent per år. Detta innebär att det samhällsekonomiska löneutrymmet för de närmast kommande åren kan beräknas ligga mellan 2,5 och 3,5 procent.

Diagram 3:7

Källa: SCB samt egna beräkningar

Nya avtal har börjat tecknas under 2016 och fastställs i kronor eller procent. De två första var på ett år. Teknikavtalet gav 2,2 procent. Handelsanställdas förbund tecknade avtal om 590 kronor inom detalj- och partihandel. Huvudlinjerna i avtalsrörelsen verkar hittills vara att lönerna höjs med 2,2 procent för en period på 1 år, även då avtalet blivit en höjning med 590 kronor. Enstaka avtal har höjt lönerna med några tiondelar mer. Bland LO-förbunden är två stora avtal kvar. Sista april 2016 går avtalsperioden ut för Kommunals medlemmar. Sista maj går avtalet ut för Fastighetsanställdas förbunds medlemmar inom Städavtalet.

Några större tecknade avtal

Detaljhandelsavtalet är på 590 kronor och kan beräknas höja lönerna med 2,5 procent. Fastighetsanställdas förbund, som är med i 6F, tecknade avtal för privatanställda fastighetsskötare på 590 kronor, vilket kan beräknas höja lönerna med 2,2 procent. Hotell & Restauranganställdas förbund har tecknat avtal på 500 kronor eller 2,2 procent. Men avtalsperioden är 11 månader, vilket skulle motsvara en lönehöjning med 2,4 procent på 12 månader. Inom 6F har Byggnads, Elektrikerförbundet och SEKO tecknat avtal på 2,38 procent som löper på 13 månader, vilket skulle motsvara 2,2 procent för en period på 12 månader. Transport har tecknat ettårsavtal, Transportavtalet, på 590 kronor vilket ungefär utgör en höjning på 2,2 procent.

Under den förra avtalsperioden har lönerna i näringslivet endast ökat mer än vad de centrala avtalen gav under år 2014. Löneglidningen blev då ca 0,5 procent. I den offentliga sektorn har lönerna alla tre åren ökat några tiondelar mer än de centrala avtalen. År 2016 väntas lönerna (centrala och lokala avtal) i genomsnitt att öka med knappt 3 procent. För avtalen 2017 görs ett tekniskt antagande om att lönerna ökar i överkant av löneutrymmet, vilket innebär att lönerna ökar med 3,5 procent 1 april 2017 och med 3,4 procent i genomsnitt under året.

Tabell 3:2

Utgående löner					
Procentuell förändring	2013	2014	2015	2016	2017
Industri	2,1	2,5	2,4	2,9	3,4
Byggnads	2,7	3,0	2,3	3,0	3,4
Övrigt näringsliv	2,4	2,9	2,1	2,8	3,4
Offentlig sektor	2,8	2,7	2,6	2,8	3,4
Totalt	2,5	2,7	2,4	2,8	3,4
Näringslivet	2,3	2,8	2,2	2,8	3,4

Källa: SCB samt egna beräkningar

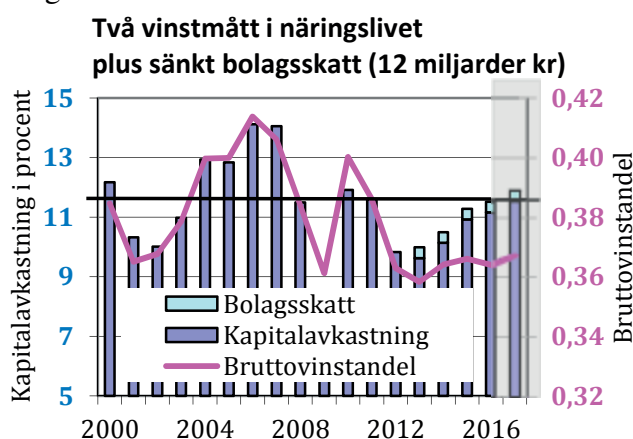
Näringslivet verkar kunna hantera dessa löneökningstakter och vinsterna stiger jämfört med tidigare år. Kapitalavkastningen hamnar över det historiska genomsnittet. Bruttovinstandelen är

ett grövre vinstmått som rör sig långsamt upp i en konjunkturuppgång. Bruttovinster består av nettovinster och kapitalförslitning. Bruttovinstandelen är bruttovinster i förhållande till förädlingsvärdet (produktionen). Kapitalavkastningen är nettovinster i förhållande till kapitalstockens förmögenhetsvärde.

I en stark konjunkturuppgång som under åren 2015-17 ökar kapitalförslitningen betydligt långsammare än nettovinsterna, eftersom kapitalförslitningens storlek följer produktionskapitalet och nettovinsterna följer produktionen. Eftersom produktionskapitalet väntas öka långsammare än produktionen under prognosåren, så ökar kapitalförslitningen långsammare än nettovinsterna. Detta medför att bruttovinsterna ökar långsammare än nettovinsterna och bruttovinstandelen ökar långsammare än kapitalavkastningen.

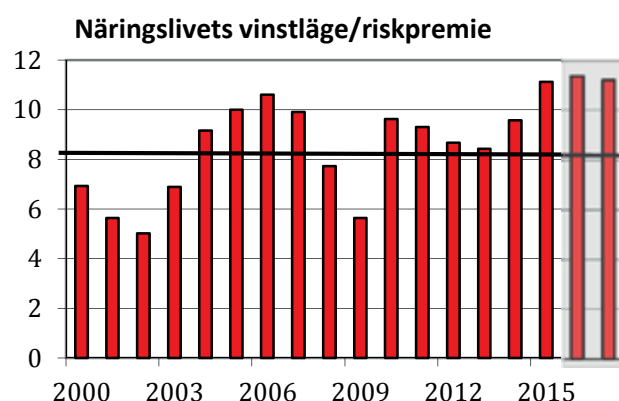
Diagram 3:8

Källa: SCB samt egna beräkningar

Statsobligationsräntorna ligger för närvarande omkring noll procent. När kapitalavkastningen jämförs med dessa riskfria placeringar framstår vinstläget i näringslivet som mycket gott. Vinstläget ligger på rekordhöga nivåer.

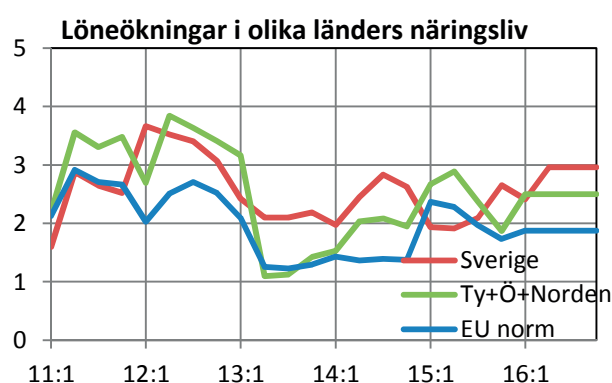
Diagram 3:9

Källa: SCB samt egna beräkningar

Under 2015 ökade näringslivets löner i europaanormsländerna med drygt 2 procent i genomsnitt och väntas öka i ungefär samma takt 2016. I ländergruppen Tyskland, Österrike och de nordiska grannländerna ökade lönerna med 2,4 procent 2015 och väntas öka med 2,5 procent 2016. I Tyskland ökade lönerna 2015 med 2,7 procent och beräknas öka i samma takt 2016. I Sverige ökar lönerna 2016 som årsgenomsnitt med 2,8 procent. I jämförelse med dessa länder ligger löneökningstakten i Sverige över europaanormsländernas men följer löneutvecklingen i Tyskland. Den högre löneökningstakten i Sverige motiveras bl.a. av att BNP-tillväxten under åren 2015-16 väntas bli mer än dubbelt så hög som i europaanormsländerna och nästan dubbelt så hög som i ländergruppen med Tyskland.

Diagram 3:10

Källa: Eurostat/EU-kommissionen samt egna beräkningar

Inflationsmålet inom räckhåll

Inflationen – mätt med KPIF (KPI med fast ränta) – har stigit långsamt och ”ryckigt” sedan två år tillbaka. Den viktigaste förklaringen till uppgången är kronans försvagning som inneburit stigande importpriser på varor och tjänster. I mars var KPIF-inflationen 1,5 procent och KPIF exklusive energi 1,9 procent.

Skattehöjningarna i januari bidrar med 0,3 procentenheter till KPIF-inflationen i år.

KPIF-inflationen väntas fortsätta att stiga de närmaste åren, men hur snabb uppgången blir är osäkert.

Svag importprisutveckling håller tillbaka inflationen. Den tidigare kronförsvagningen bidrar inte längre till stigande priser. Kronan stärks något samtidigt som den internationella prisutvecklingen är låg. Mätt som årsgenomsnitt faller importpriserna i år och ökar svagt 2017. *En stor kronförstärkning skulle äventyra möjligheterna att nå inflationsmålet.*

Den inhemska inflationen väntas öka men kan knappast växla upp inflationen påtagligt utan stöd från importerad inflation.

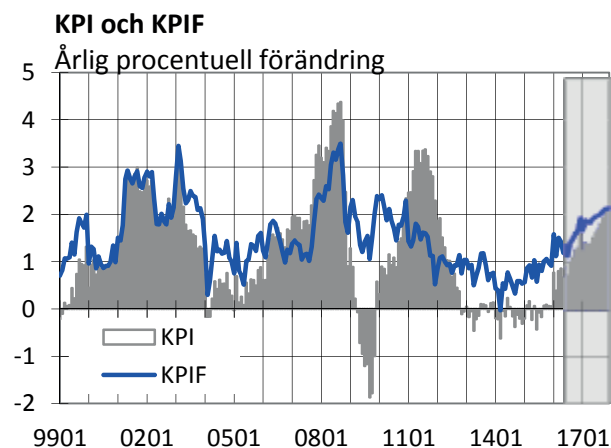
Stark utveckling på arbetsmarknaden väntas innebära gradvis snabbare löneökningstakt de närmaste åren. Därtill kommer att arbetskostnaden ökar snabbare än lönen, särskilt i år, på grund av att både avtalade och lagstadgade arbetsgivaravgifter ökar som andel av lönen. Tillsammans med en produktivitetstillväxt i näringslivet på drygt 2 procent per år 2016 och 2017, innebär det ändå sammantaget att kostnadstrycket från arbetsmarknaden är i underkant av vad som är förenligt med inflationsmålet.

Samtidigt antas den starka efterfrågeutvecklingen göra det möjligt för en del företag att föra över kostnadsökningar till konsumentledet och därtill öka vinstmarginalerna.

Låga inflationsförväntningar är fortfarande ett problem. Tydlighet från Riksbankens sida med att man tänker hålla räntan låg länge även om

inflationen (tillfälligt) överskrider målet kan generera en självförstärkande process där höjda inflationsförväntningar underlättar för företagen att höja priserna, vilket i sin tur ytterligare höjer förväntningarna.

Diagram 3:11

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknaden för inrikes och utrikes födda

Trots att antalet sysselsatta utrikes födda har ökat kontinuerligt de senaste åren har sysselsättningsgraden endast stigit marginellt jämfört med 2008. Förklaringen är den kraftiga ökningen av den utrikes födda befolkningen.

Sysselsättningsgraden för utrikes födda mellan 16 och 64 år har ökat bland kvinnor (från 59,0 till 61,2 procent) och minskat bland män (från 70,4 till 68,4 procent). Därmed har sysselsättningsgapet mellan utrikes födda kvinnor och män minskat de senaste åren. Däremot har sysselsättningsgapet mellan inrikes och utrikes födda kvinnor respektive inrikes och utrikes födda män ökat något. Det är dock värt att notera att Sverige har EUs högsta sysselsättningsgrad för inrikes födda och att sysselsättningsgraden för utrikes födda ligger några procentenheter högre än EU-genomsnittet.

Såväl antalet utrikes födda i arbetskraften som arbetskraftsdeltagandet (som andel av befolkningen) har ökat sedan 2008. Det är positivt. Men det har även bidragit till att arbetslösheten har ökat relativt kraftigt till 16,1 procent 2015. Enligt Arbetsförmedlingen utgjorde utrikes födda mer än hälften av alla inskrivna arbetslösa i mars 2016. Det finns även stora skillnader i arbetslöshetens längd. Under 2015 var, enligt AKU, inrikes födda arbetslösa i genomsnitt 28,5 veckor jämfört med 42,9 veckor bland utrikes födda.

Tabell 3:X.

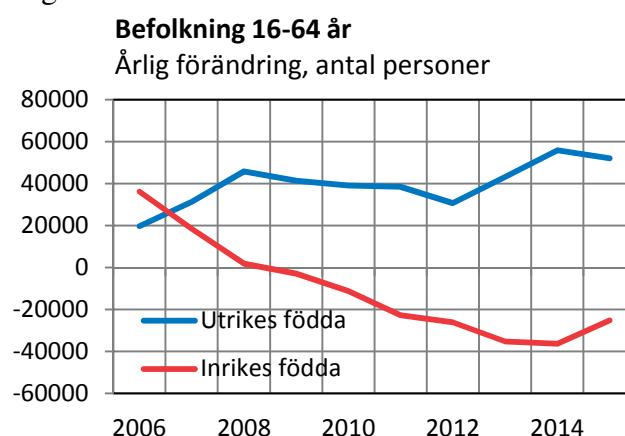
Arbetsmarknadsutfall för inrikes och utrikes födda 2008 och 2015, 16-64 år

	Inrikes födda		Utrikes födda		Samtliga	
	2008	2015	2008	2015	2008	2015
Befolkning, tusental	4 957	4 797	967	1 268	5 923	6 065
Arbetskraften, tusental	4 070	4 050	708	977	4 778	5 028
Arbetskraftsdeltagande, procent	82,1	84,4	73,3	77,1	80,7	82,9
Sysselsättningsgrad, procent	77,9	79,9	64,4	64,7	75,7	76,7
Arbetslöshet, procent	5,1	5,4	12,1	16,1	6,1	7,5

Källa: SCB

Mellan 2008 och 2015 minskade den inrikes födda befolkningen mellan 16 och 64 år med sammanlagt 159 000 personer. Samtidigt ökade den utrikes födda befolkningen i samma ålder med 301 000 personer (exklusive de flyktingar som ännu inte beviljats uppehållstillstånd). Utan invandringen hade alltså befolkningen i arbetsför ålder minskat under de senaste åtta åren.

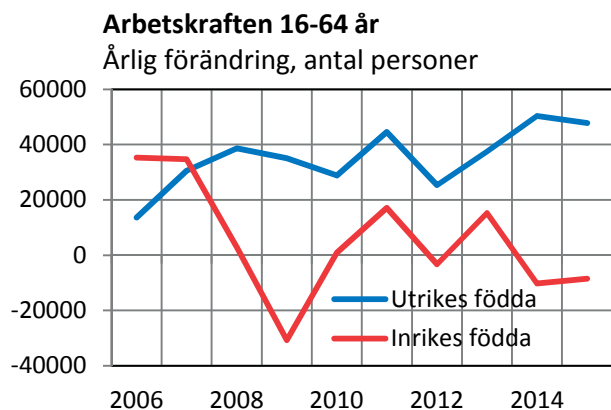
Diagram 3:12

Källa: SCB/AKU

Detta innebär även att arbetskraften hade minskat utan invandringen. Sedan 2008 har inrikes födda i arbetskraften minskat med 20 000 personer fram till och med 2015, trots en viss ökning 2010, 2011 och 2013. Antalet utrikes födda personer i arbetskraften har samtidigt ökat med 269 000 personer under samma period.

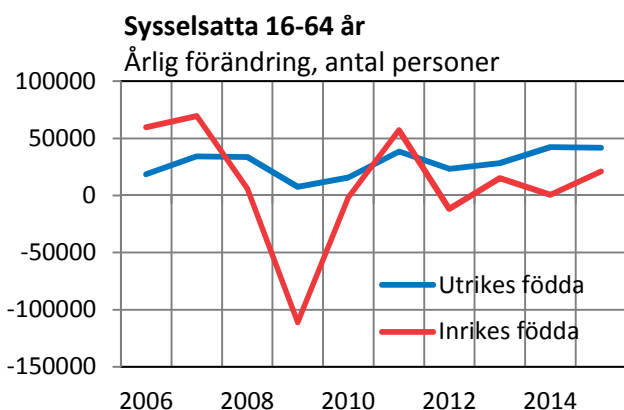
Diagram 3:13

Källa: SCB/AKU

Utrikes födda har även bidragit med en stor del av ökningen av antalet sysselsatta mellan 2008 och 2015. Sammanlagt ökade antalet utrikes födda sysselsatta med 197 000 personer, medan.

Diagram 3:14

Källa: SCB/AKU

antalet inrikes födda sysselsatta minskade med 30 000 personer (till stor del beroende på den kraftiga nedgången 2009). Sedan 2012 har dock antalet sysselsatta ökat mer bland utrikes än inrikes födda.

4. Två utmaningar för den svenska modellen

Den svenska modellen består av ett antal institutioner och förhållanden som bidrar till ekonomisk effektivitet och ekonomisk jämlikhet. Modellen har genomgått stora förändringar under de senaste 35 åren, även om målen kan sägas vara desamma. Dessa mål är full, hög och jämn sysselsättning, små inkomstskillnader, samt en effektiv och rättvis fördelning av välfärd.

Förhandlings- och partsinstitutionerna på arbetsmarknaden är givetvis centrala. I ett internationellt perspektiv utmärker sig Sverige fortfarande genom hög kollektivavtalsäckning och organisationsgrad, även om organisationsgraden har varit fallande framför allt inom LO-yrken under senare år.

Den svenska modellens förutsättningar påverkas i hög grad av globala ekonomiska trender som digitalisering och åldrande befolkning. Dessa är dock gemensamma för alla avancerade ekonomier och det framstår inte som troligt att den svenska modellen utmanas mer av dessa förändringar än andra samhällsmodeller.

Under stora delar av efterkrigstiden hade den ekonomiska politiken full sysselsättning som ett övergripande mål. Sedan cirka 1990 har den ekonomiska politiken väglett av delvis andra prioriteringar, så som låg inflation, vilket har bidragit till att arbetslöshet under flera decennier har legat på en högre genomsnittlig nivå än tidigare.

I Ekonomiska utsikter våren 2016 vill vi ta sikte på två bärande element i den svenska modellen:

- Hög och jämn fördelning av kunskaper och färdigheter
- Välfärdstjänster av hög kvalitet, fördelade efter behov

På båda dessa områden står Sverige inför stora utmaningar som, om de inte hanteras rätt, riskerar leda till större inkomstskillnader och sämre ekonomisk effektivitet genom sämre matchning på arbetsmarknaden och ett svagare arbetskraftutbud.

Ökade kunskapsklyftor

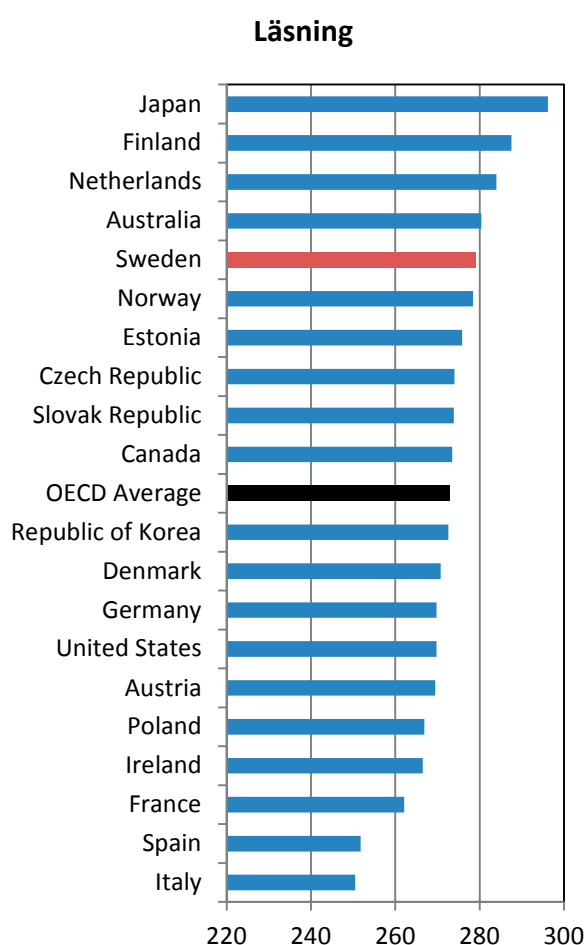
Den svenska ekonomin bygger på att arbetskraften har en hög och jämn kunskaps- och färdighetsnivå. Det har möjliggjort hög produktivitet samt en i allmänhet attraktiv position i globala värdekedjor. Det har också gett förutsättningar för en relativt begränsad spridning av arbetsinkomster, vilket i sin tur är den viktigaste förklaringen till Sveriges relativt små (om än snabbt ökande) skillnader i de disponibla inkomsterna.

I nuläget har den svenska arbetskraften i genomsnitt goda färdigheter och kunskaper. Enligt PIAAC⁸ ligger Sverige över genomsnittet för de deltagande länderna i läsning och räkning och högst när det gäller andelen med goda kunskaper i att lösa problem via IT.⁹ För läs- och räknefärdigheter har 58 respektive 57 procent av befolkningen ”goda” (nivå 3 eller bättre) färdigheter.

⁸ PIAAC är en internationell undersökning av vuxnas (16-65 år) färdigheter. Undersökningen skattar tre grundläggande förmågor: läsa, räkna och lösa problem med hjälp av IT.

⁹ SCB, Den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter, Rapport 2013:2.

Diagram: 4:1

Källa: PIAAC

Men även om den övergripande bilden är relativt ljus, så finns flera oroande förhållanden och trender. I genomsnitt är skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda större i Sverige än i alla andra länder, både när det gäller läs- och räknefärdigheter.¹⁰ Mer än 40 procent bland de som är födda utomlands har inte nått kunskapsnivå 2, vilket kan jämföras med under 10 procent bland födda i Sverige. Skillnaderna minskar ju längre man har varit i Sverige. Risken för att bli arbetslös eller att hamna utanför arbetskraften minskar kraftigt med nivån på färdigheter, mer i Sverige än i OECD som genomsnitt.¹¹

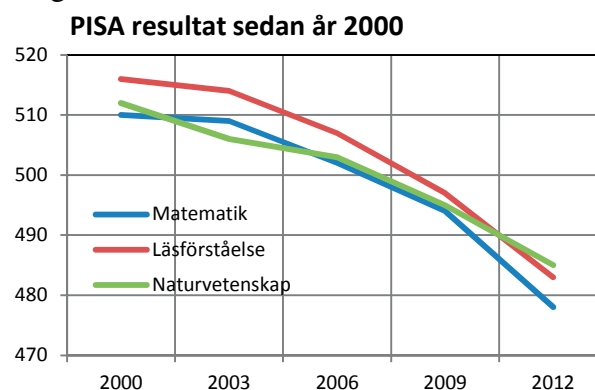
¹⁰ I Sverige har PIAAC genomförts endast på svenska. Personer som ännu inte har tillräckliga kunskaper på svenska får i genomsnitt väldigt låga poäng inom läs- och räknefärdigheter.

¹¹ Långtidsutredningen 2015, s. 198.

Även om man tar hänsyn till utbildningsnivå, finns det stora skillnader mellan utrikes födda och inrikes födda. För personer som har en eftergymnasial utbildning på minst 2 år och är födda i Sverige är andelen som uppnår en god kunskapsnivå mer än 85 procent. För utrikes födda med motsvarande utbildning är andelen något lägre än 55 procent. Detta gäller både läs- och räknefärdigheter. Detta förhållande hänger till del samman med språkkunskaper men påverkar likväl möjligheterna på arbetsmarknaden.

Samtidigt vet vi även att internationella jämförande studier, så som PISA, visar på en alltmer negativ utveckling för skolresultaten för 15-åringar i Sverige inom samtliga mätta områden, dvs. läs- och skrivförmåga, matematik och naturvetenskap. Försämringarna i PISA återfinns också som skillnader i prestationer mellan olika åldersgrupper i PIAAC.¹² Det finns därför anledning att tro att framtida PIAAC-studier kommer att visa på fallande färdighetsnivåer i svenska befolkningen.

Diagram 4:2

Källa: PISA studien

Höjd kvalitet i grundskolan

Det finns i dag brett i samhället en insikt om att grundskoleutbildningen resulterar i sämre kunskapsresultat och minskad likvärdighet jämfört med tidigare. Det är något som sedan fortplantar sig till den gymnasiala nivån. När exakt denna resultatförsämring har skett är

¹² Jan-Eric Gustafsson, Patrik Lind, Erik Mellander och Mats Myrberg (2014), *Lära för livet? Om skolans och arbetslivets avtryck i vuxnas färdigheter*, SNS, s. 39.

däremot omtvistat, liksom vad den beror på. Den mest auktoritativa analysen på området pekar dock ut ett antal troliga orsaker¹³:

- Den specialiserade kompetensen på tidig läsundervisning och svenska språket har eroderats som en följd av förändringar i lärarutbildningen.
- Bristande tidiga speciallärarinsatser för elever med läs- och skrivsvårigheter.
- Färre behöriga och sämre utbildade lärare.
- Minskad omfattning av läsning utanför skolan som en följd av bland annat ökad datoranvändning.
- Ökad invandring.
- Avskaffandet av allmän och särskild matematik.

Delvis hänger detta samman med mindre resurser till skolan i samband med 1990-talskrisen. Detta har dock i stor utsträckning återställts, vilket tyder på att det framför allt är hur de ekonomiska resurserna används som är den stora utmaningen inför framtiden.

I detta sammanhang är det djupt bekymmersamt att Sverige saknar ett fungerande styrsystem för den grundläggande utbildningen. Exempelvis finns det i dag ingen relation mellan elevernas sociala bakgrund och hur mycket pengar kommunerna lägger på skolan. Inte ens statsbidragen till kommunerna tar i någon större utsträckning hänsyn till skillnader i kommunernas elevunderlag.

Detta är inte förvånande givet att kvalitet och likvärdighet inte har varit de verkliga målen för svensk skola sedan de så kallade valfrihetsreformerna genomfördes på 1990-talet. Eller för att uttrycka det mer elegant: ”Marknadsaktörernas autonomi blev en överordnad princip, inte omsorgen om resultatet i form av kunskap eller inläringens kvalitet.”¹⁴

Regeringen har skolan som ett av sina mest prioriterade politikområden. Ett antal förslag har

lagts fram och relativt stora resurser har tillskjutits. Flaggskeppen är en satsning på höjda lärarlöner om 3 mdr kr/år, vilket motsvarar 3 000 kr/månad för 60 000 lärare, samt en satsning på 2 mdr kr/år för fler lärare i lågstadiet. Det har också gjorts satsningar på fler speciallärare (500 mkr/år) och ett riktat stöd till skolor med svaga studieresultat/svåra förutsättningar (600 mkr/år).

Grundskoleutredningen (SOU 2015:81) har lagt förslag om obligatorisk förskoleklass och förlängd skolplikt under högst ett år för elever som inte har uppnått behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan. Dessutom ska elever som riskerar att inte nå kunskapskraven erbjudas lovskola.

Det är svårt att invända mot något av dessa förslag, men det får betraktas som osannolikt att de är tillräckligt långtgående. Regeringen har inte varit villig att göra de mer genomgripande förändringar, när det gäller styrsystemet, som antagligen är nödvändiga för att åstadkomma en uthållig utveckling i riktning mot bättre resultat och bättre likvärdighet. Huvudinriktningen verkar istället vara att på olika sätt kompensera för de uppenbara brister som finns i den nuvarande skolmodellen.

Möjligen inväntar man resultatet av den parlamentariskt sammansatta Skolkommision som tillsattes våren 2015. Slutredovisningen ska ske i januari 2017, men redan i maj ska kommissionen redovisa en långsiktig plan med utvecklingsområden samt en tidsplan för kommissionens fortsatta arbete.¹⁵

Vi ser ett behov av ett grundläggande perspektivskifte i den svenska grundläggande utbildningen. Fokus måste flyttas till kvalitet och likvärdigheter. Vår bedömning är att detta är helt nödvändigt om Sverige även i framtiden ska vara en framstående kunskapsnation med små inkomstskillnader.

För att förstå omfattningen på de reformer som kommer att bli nödvändiga kan det vara värt att

¹³ Gustavsson, Sörlin och Vlachos (2016), *Policyidéer för svensk skola*, SNS.

¹⁴ Gustafsson et al (2016), s. 124.

¹⁵ Dir. 2015:140

konsultera *Policyidéer för svensk skola*. Där föreslås bland annat:

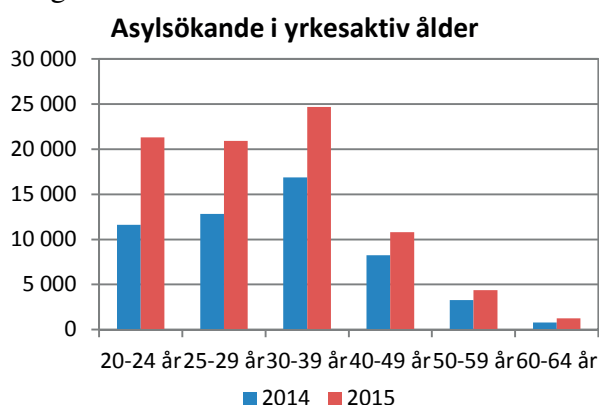
- Ett bindande uppdrag till kommunerna att aktivt nedbringa bristande likvärdighet
- En nationell skolpeng, viktad efter elevernas förutsättningar och behov
- Kraftigt begränsade möjligheter till vinstutdelning för privata utbildningsanordnare
- En nationell resultatuppföljning
- Kvalitetssäkrade betyg på skolnivå genom att koppla dem till skolans genomsnittliga resultat på nationella prov
- Lottning som metod att fördela översökta friskoleplatser

Ett paket bestående av dessa reformer får nog betraktas som ett minimikrav för att säkra att grundskoleutbildningen anträder färden mot högre kvalitet och större likvärdighet.

Bättre etablering och högre livsinkomster

Det är svårt för flyktinginvandrare att etablera sig på svensk arbetsmarknad. Det är inget nytt fenomen, men omfattningen på de senaste årens flyktinginvandring gör att det blir om möjligt ännu viktigare att ha både rätt analys och rätt åtgärder.

Diagram 4:3

Källa: *Migrationsverket*

Både ekonomiska debattörer och flera borgerliga partier har argumenterat för att ökad lönespridning, särskilt i form av lägre så kallade lägstalöner, är en effektiv åtgärd för att

underlätta flyktinginvandrarers etablering på svensk arbetsmarknad.¹⁶

De studier som gjorts på området tyder på att sänkta lägstalöner skulle få mycket begränsad effekt på sysselsättningen. Först på lång sikt skulle det möjligtvis kunna ge märkbara effekter, men det saknas studier om detta. Sänkta lägstalöner verkar således inte vara en lösning på dagens sysselsättningsproblem.

LO-ekonomernas bedömning är att väsentliga lönesänkningar inom vissa segment på arbetsmarknaden antagligen på sikt skulle leda till större efterfrågan på personer med kort eller ingen utbildning. Men det skulle också innebära att vi får en ny och stor grupp med marginell anknytning till arbetsmarknaden och stora försörjningsproblem. Dessa individer skulle ha små möjligheter att hålla sig kvar på arbetsmarknaden vid teknikskiften och strukturomvandling. Låglönestrategin skulle därför vara förknippad med stora risker för dessa individer.

Det är också mycket svårt att se hur, om man nu anser det vara önskvärt, det skulle vara möjligt att isolera dessa väsentligt lägre löner till just flyktinginvandrare. Det framstår därför som troligt att politiska försök att påverka lägstalöner skulle få negativa effekter för arbetsinkomsterna för mycket stora grupper på svensk arbetsmarknad. Med tanke på de stora riskerna, och att det finns stor osäkerhet om och när eventuella sysselsättningseffekter uppträder, är det förvånande att "låglönestrategin" har ägnats så stor uppmärksamhet.

Många av de som har flyktinginvandrat under senare år är mycket unga. Av dem som sökte asyl 2014 och 2015 var 43 procent högst 19 år. I gruppen som helhet är ca 87 procent yngre än 40 år. Detta är av stor vikt för vilka åtgärder som bör övervägas för att underlätta etablering och maximera flyktinginvandrarers livsinkomster.

¹⁶ Se ex. Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport – Dags för större lönespridning?* eller Björklund och Ullenhag (2016), <http://www.dn.se/debatt/om-avtalsrorelsen-misslyckas-vill-vi-lagstifta-om-startjobb/>.

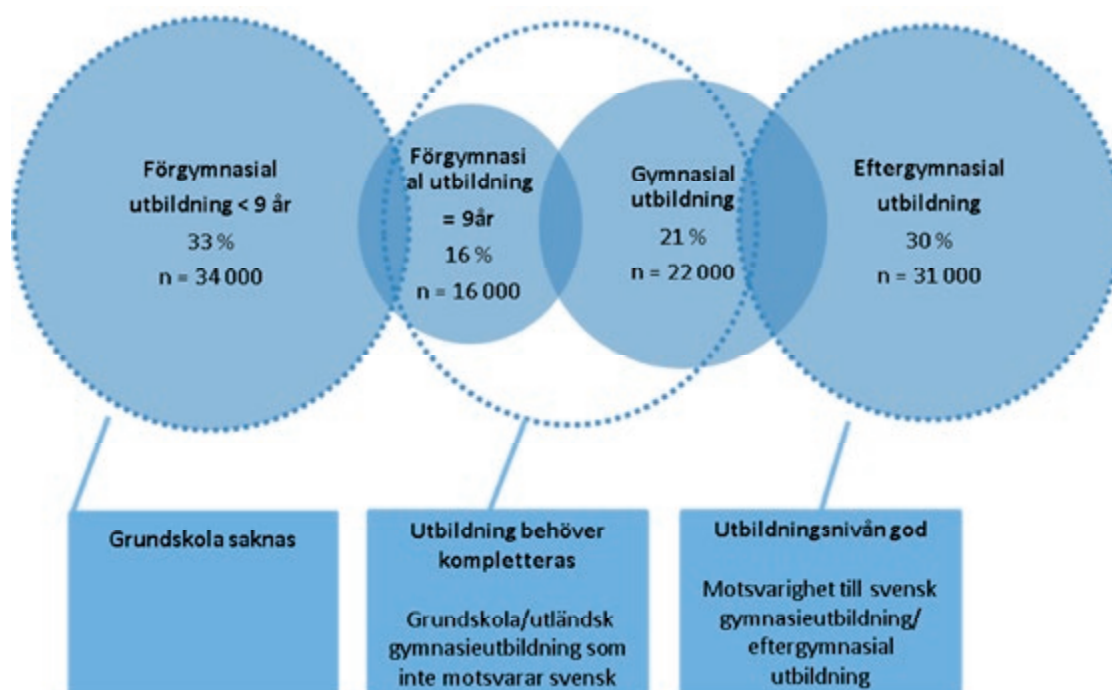

Vår bedömning är att den långsiktigt mest effektiva strategin för att minska skillnader i sysselsättning och inkomster i samhället är en politik för att höja nivån hos de delar av arbetskraften som inte klarar möta kraven på dagens arbetsmarknad.¹⁷

En överslagsberäkning visar att flyktinginvandrare i arbetsför ålder kan delas in i tre nästan jämnstora grupper.¹⁸

En grupp har mindre än nioårig grundskola. Då saknas i regel realistiska möjligheter till reguljärt arbete på den svenska arbetsmarknaden. Dessa individer bör i första hand ges goda möjligheter till sammanhållen utbildning för att uppnå

Diagram 4:4

Källa: Källa: LOs rapport "Kunskapsklyftor raserar svenska modellen" Grape och Hållö

¹⁷ Detta avsnitt bygger på Grape och Hållö (2016), *Kunskapsklyftor raserar den svenska modellen*, LO.

¹⁸ Vi antar att 75 procent av de som sökte asyl under 2014 och 2015 får uppehållstillstånd och att de har samma "fördelning" av utbildning som de som är i Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag 2014. 75 procent är betydligt högre än den historiska beviljandegraden utifrån landsammansättning, men är rimligt utifrån en försiktighetsprincip.

grundskolenivå. Därtill krävs att det finns vägar vidare till gymnasiekompetens, särskilt inom nuvarande och kommande bristyrken. Det kräver en anpassning av de utbildningsvägar som finns inom det reguljära utbildningssystemet.

Folkhögskolorna är antagligen den institution som har bäst erfarenheter av arbete med individer med denna typ av bakgrund.

Nyanlända som har motsvarande svensk gymnasieskola eller eftergymnasial utbildning bör ha en förhållandevis stark position på en arbetsmarknad med stigande efterfrågan på utbildad arbetskraft. Här är utmaningen framför allt att överbrygga så kallade migrationseffekter.¹⁹ "Snabbspår" är en relevant beteckning för vad denna grupp framför allt behöver erbjudas. Kunskaper i svenska språket

¹⁹ Detta kan till exempel vara att utbildning och arbetslivserfarenheter inte är helt överförbara till den nya arbetsmarknaden. Eller att nya institutioner, nytt språk och begränsade nätverk försvårar etablering på arbetsmarknaden vid byte av land.

är kanske den viktigaste åtgärden, i kombination med en arbetsmarknadspolitik med starkt matchningsfokus. Utbildningar och kompetenser kan både behöva kompletteras och valideras.

Arbetsförmedlingen har en viktig roll att kompensera för de brister som dessa individer har när det gäller nätverk och praktiska kunskaper om vägar in på svensk arbetsmarknad.

En grupp har 9-11 års utbildning (dvs. personer med motsvarande ungefär en svensk grundskoleutbildning). För denna grupp behövs fler och bättre vägar till arbete än vad som erbjuds i dag. Det är här som arbetsmarknadens parter, och särskilt LO-förbunden, har en viktig roll att spela. Den mest effektiva åtgärden är troligen olika kombinationer av studier och arbete. YA-avtalen är som tanke rätt, men har haft svårt att få genomslag. Erfarenheten tyder på att arbetsgivarna inte vill ta ansvar för utbildningsdelen. Organiseringen av utbildningen måste därför bäras i högre grad av staten.

För alla grupper är det vitalt att nya lösningar på studiefinansieringsfrågan utarbetas, liksom att de har tillgång till olika former av subventioner för att arbetsgivare ska våga testa en, i vissa fall, svårbedömd kompetens eller arbetsförmåga. För äldre personer, en förhållandevis liten grupp, är särskilt skapade arbeten på kollektivavtalsenliga villkor den rimliga lösningen. Totalt var 9 700 av de asylsökande under 2014 och 2015 mellan 50 och 64 år.

För att parterna ska kunna göra mer krävs dock ett politiskt agerande för att bryta den negativa kunskapsutvecklingen. Det är inte hållbart att en växande grupp som söker etablering på arbetsmarknaden gör det utan de färdigheter som krävs. Med sådana politiska initiativ på plats kan arbetsmarknadens parter finna lösningar för att inom ramen för den svenska modellen avtala om stärkta vägar till etablering.

Stora behov i välfärden framöver

Svensk ekonomi står inför stora utmaningar när det gäller att ge skydd åt de personer som har flytt hit och se till att de kan etablera sig i det svenska samhället. Samtidigt pågår en utveckling där en ökad andel äldre och unga i befolkningen ger upphov till kraftigt ökande välfärdsbehov på lite längre sikt.

Behov på kort sikt

De närmaste åren behövs stora resurser för flyktingmottagandet. Enligt Migrationsverkets budgetunderlag kommer myndigheten att behöva cirka 30 miljarder kronor mer per år. Arbetsförmedlingen är en annan stor myndighet som kommer att behöva större resurser bl.a. för att kunna sköta etableringsuppdraget. I Konjunkturinstitutets (KIs) senaste prognos²⁰ räknade myndigheten med att utgifter kopplade till migration inte skulle finansieras med skatthöjningar eftersom de inte följer av regeländringar. Detta innebär då en *automatisk budgetförsvagning* 2016-2017 med anledning av detta på cirka 30-40 miljarder kronor. Det kan ses i kontrast till den *automatiska budgetförstärkning* som annars uppkommer med anledning av att skatteintäkterna vanligen utvecklas i takt med BNP medan utgifterna ofta tenderar att falla som andel av BNP.²¹

I Vårpropositionen²² framgår att regeringen planerar att låta dessa kostnader slå igenom i form av något större underskott för åren 2016 och 2017 (-0,2 respektive -0,7 procent av BNP). LO-ekonomerna menar att det finns starka skäl att man möter den här utvecklingen utan att genomföra nedskärningar eller skatthöjningar.

Att bedriva en ansvarsfull ekonomisk politik handlar inte alltid om krona-för-krona-finansiering utan om att faktiskt våga försvaga

²⁰ Konjunkturinstitutet (2015), Konjunkturläget mars 2016, Konjunkturinstitutet.

²¹ Detta beror på att skatterna följer inkomstutvecklingen medan utgifterna normalt faller som andel av BNP så länge regelverken inte ändras, eftersom exempelvis taken i inkomstförsäkringarna inte är indexerade till inkomsterna.

²² "Samhällsbygget – ansvar, trygghet och utveckling", Regeringens proposition 2015/2016:100.

statsbudgeten under en period för att tillgodose stora behov som uppkommer. Ett annat argument för att inte finansiera alla utgifter direkt är s.k. *tax smoothing* – skatteutjämning – dvs. att det bör finnas en ambition att hålla skattesatserna någorlunda jämna över tid och inte variera dem kraftigt upp och ner under kortare perioder. Ryckighet i skatteuttaget kan medföra sämre ekonomisk effektivitet, då förutsättningarna för att planera långsiktigt för individer och företag försämras.

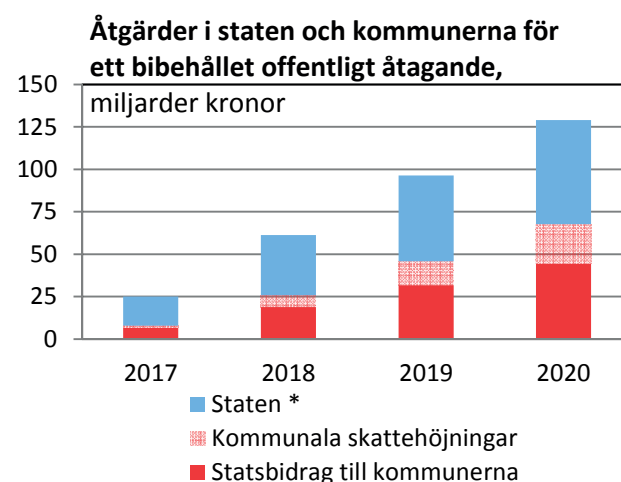
Behov på lite längre sikt

Ovanpå de omedelbara kostnaderna för flyktinginvandringen står vi inför ett ökat utgiftstryck, både i välfärden och i transfereringssystemen med anledning av hur den demografiska försörjningskvoten utvecklas. I KIs makroekonomiska scenario beräknas att skatterna måste höjas med i snitt 25 miljarder kronor per år för att finansiera de utgifter som det offentliga åtagandet innebär - sammanlagt handlar det om cirka 130 miljarder under perioden 2017 till 2020.²³ Dessa beräkningar avser kostnaderna för att det offentliga åtagandet i form av välfärdstjänster och socialförsäkringar samt andra transfereringar uppfylls framöver på samma sätt som i dag - dvs. att kvalitén i välfärden bibehålls och ersättningar i försäkringssystemen ligger kvar på dagens nivå.²⁴

²³ Denna siffra innefattar 110 miljarder statliga inkomstförstärkningar plus 25 mdr i kommunalskattehöjningar. Skattekvoten blir då cirka 3 procentenheter högre 2020 jämfört med 2016.

²⁴ "Bibehållet offentligt åtagande" innebär enligt KIs definition att offentlig konsumtion ökar i sådan takt att personaltätheten i välfärdstjänsterna hålls oförändrad och ersättningsgraden i de sociala transfereringarna bibehålls. Bibehållet åtagande innebär vidare att de statliga investeringarna ökar i takt med potentiell BNP, medan kommunala investeringar ökar i takt med den kommunala konsumtionen.

Diagram 4:5

*Avser statlig konsumtion, statliga investeringar samt transfereringar till hushållen.

Källa: Konjunkturinstitutet samt egna beräkningar.

I beräkningarna av de ökade utgifterna, till följd av exempelvis bibehållen personaltäthet i välfärden, hamnar cirka hälften av de totala utgiftsökningarna i kommunerna. Det innebär att statsbidragen till kommunerna behöver öka med 44 miljarder kronor totalt till år 2020. Men behovet av inkomstförstärkningar är större än så, dessutom beräknas att kommunalskatten behöver höjas med 25 miljarder (om fördelningen mellan finansiering med kommunalskatter och statsbidrag ska vara densamma som i dag). En sådan inkomstförstärkning skulle innebära att kommunalskatten höjs med en krona.

I SKLs Ekonomirapport från oktober 2015²⁵ landar man i att den kommunala sektorn behöver tillföras totalt 60 miljarder kronor fram till år 2019. Men eftersom man från SKLs sida enbart förutspår mindre höjningar av statsbidragen innebär detta i stället att man kalkylerar med kraftiga kommunalskattehöjningar framöver, för att finansiera de kostnader som bl.a. befolkningsutvecklingen innebär för verksamheter som förskola, skola och äldreomsorg (fördelningen för 2019 är 15 miljarder i ökade statsbidrag och 45 miljarder mer i skattehöjningar, vilket skulle innebära en

²⁵ SKL (2015), Ekonomirapporten, om Kommunernas och Landstingens ekonomi – oktober 2015, Sveriges Kommuner och Landsting.

kommunalskatteshöjning med två kronor). SKL påpekar dock att en sådan utveckling knappast är trolig och diskuterar i stället möjligheter till rationalisering och effektivisering av den offentliga verksamheten.

Enligt SCBs arbetsmarknadsutsikter som sträcker sig lite längre fram i tiden, kommer det att saknas cirka 40 000 utbildade inom läraryrket²⁶ och cirka 75 000 med vård- och omsorgsutbildning år 2025.²⁷

Vi menar att det måste vara möjligt att fullt ut tillgodose behoven i de kommunala verksamheterna såsom förskolan, grundskolan och äldreomsorgen. Om vi utgår från de beräkningar som finns av framtida behov kommer dessa att kräva kraftiga utgiftsökningar framöver. Effektivisering av de offentliga verksamheterna bör vara en ständigt pågående

En bedömning är att kostnaderna för flyktingmottagandet successivt avtar efter 2020. Detta gör att utvecklingen fram till 2020 kan få karaktär av en ”utgiftspuckel”. På samma sätt visar KI att skatterna i deras scenario utvecklas i form av en ”inkomstpuckel”. Detta är så klart mycket osäkra beräkningar men om det bedöms som troligt innebär det att det inte är rimligt att variera skatterna ett till ett med utgiftsökningarna. Vi menar att ett rimligare förhållningssätt är att rikta in sig på den långsiktiga kostnadsökningen och förbereda skattesystemet för den. Därför är det nu mer än någonsin centralt att regeringen förbereder för en översyn och reformering av skattesystemet.

Låt oss utgå ifrån att staten inte höjer skatterna alls under denna period. De beräknade utgiftsökningarna skulle då kunna medföra ett strukturellt underskott på cirka 2 procent av BNP

Tabell 4:1

Strukturellt sparande med och utan skattehöjningar i prognos

Miljarder kronor, löpande pris, och procent av potentiell BNP

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Strukturellt sparande med skattehöjningar	-10	-16	-44	-25	1	34
<i>Procent av potentiell BNP</i>	<i>-0,2</i>	<i>-0,4</i>	<i>-1</i>	<i>-0,5</i>	<i>0</i>	<i>0,7</i>
Skattehöjningar			25	61	96	130
varav i staten			24	54	82	106
varav i kommunsektorn			1	7	14	24
<i>Skattehöjningar som procent av potentiell BNP</i>			<i>0,6</i>	<i>1,3</i>	<i>2</i>	<i>2,5</i>
Strukturellt sparande utan skattehöjningar			-69	-86	-95	-96
<i>Procent av potentiell BNP</i>			<i>-1,5</i>	<i>-1,8</i>	<i>-1,9</i>	<i>-1,9</i>

Anm: Beloppen avser kumulativa åtgärder i förhållande till 2016 års nivåer.

Beräkning är enbart schablonmässigt gjord som strukturellt sparande Inklusiva skattehöjningar minus skattehöjningar.

Källa: Konjunkturinstitutet

process. Men det står helt klart att kommunerna behöver större resurser. Om vi inte vill förändra den finansieringsstruktur vi har i dag innebär det att även staten måste bidra till finansieringen via höjda statsbidrag.

i slutet av perioden 2017-2020. Detta skulle inte vara i linje med målet om balans eller överskott i statens finanser men samtidigt är det inte ett så stort underskott att det går att argumentera för att detta äventyrar de offentliga finanserna på lite sikt. Det är möjligt att delvis och temporärt låna till de nödvändiga utgifterna för flyktingmottagandet och samtidigt tillgodose kommunernas behov av ytterligare resurser - om man samtidigt har en långsiktig finansiering i sikte

Läget i de offentliga finanserna är mycket gott. Statsskulden ligger still i kronor och minskar som andel av BNP, den har minskat sedan början

²⁶ Inkluderar förskollärare, fritidspedagoger, grundskollärare, gymnasielärare, speciallärare och yrkeslärare.

²⁷ SCB (2014), Trender och prognoser 2014, befolkningen, utbildningen, arbetsmarknaden, med sikte på 2035.

av 1990-talet med undantag för perioden under finanskrisen. Enligt KIs scenario landar den på 27 procent av BNP 2020. Hela den offentliga sektorns finansiella skuld minskar också p.g.a. små underskott i det offentliga saldot och hög BNP-tillväxt. Skulden når 37,6 procent av BNP 2020 och givet att det finansiella sparandet går med överskott därefter så minskar den ytterligare fram till 2025. Nettoförmögenheten ligger stabilt på runt 20 procent nu och kommer med samma antaganden att öka till 26 procent av BNP.

Vi menar att de offentliga finanserna inte äventyras även om vi nu, under några år med hjälp av lånade medel, ser till att vi har tillräckligt med flyktingboenden, förskollärare och vård- och omsorgsplatser. Det ger dessutom tid att förbereda lämpliga skattehöjningar på sikt.

Överskottsmål, balansmål eller vad?

Resonemanget ovan innebär givetvis inte att alla planer på att ha långsiktiga mål för offentliga finanser bör kastas överbord. Men ett mål för de offentliga finanserna har inte något egenvärde utan bör diskuteras i syfte att bidra till att övriga ekonomiska-politiska mål nås.²⁸ Vilket som är det bästa målet för de offentliga finanserna beror därmed på vilka de övriga målen är, vilken övergripande ekonomisk situation landet befinner sig i – t.ex. om man befinner sig i en gynnsam eller missgynnsam demografisk period - och vilken trovärdighet som finns för finanspolitiken. Exempelvis var behovet av ett strikt finanspolitiskt ramverk mycket stort för svensk del efter 1990-talskrisen.

Hur dessa mål uppnås beror på hur de definieras och tolkas och hur eventuella prioriteringar mellan dem görs. Överskottsmålet har huvudsakligen motiverats utifrån tankarna att det ska bidra till att minska den offentliga sektorns skuld, att man ska spara när den demografiska sammansättningen av befolkningen är gynnsam,

---

28 Det brukar vanligen framhållas att målen syftar till: a) finanspolitisk hållbarhet, b) samhällsekonomisk effektivitet, c) jämn fördelning av resurser mellan generationer, d) att skapa möjlighet att bedriva en aktiv konjunkturpolitik, e) att motverka kortsiktighet i politiken.

och att det ska finnas ett utrymme för att bedriva s.k. *diskretionär* finanspolitik.²⁹

De två första motiven kan delvis sägas vara överspelade. Vi har i dag en offentlig finansiell nettoförmögenhet och en låg bruttoskuld och vi befinner oss i en tid där den demografiska försörjningskvoten inte längre minskar utan ökar. Det återstående skälet till överskott skulle i så fall vara utrymmet att bedriva en aktiv (diskretionär) finanspolitik. Detta är också KI:s huvudsakliga argument i rapporten ”Konsekvenser av att införa ett balansmål för finansiellt sparande i offentlig sektor”³⁰.

I utvärderingen framförs att det starkaste argumentet för ett överskottsmål är att säkerhetsmarginalerna till EUs underskottsgräns blir större. Men själva konstaterar myndigheten att risken för att snudda vid EUs underskottsgränser i princip endast uppkommer vid extrema situationer. I de lägena kan det dessutom ses som legitimt att ha större underskott. I verkligheten (dvs. bortom EUs underskottsgräns) menar KI att en övergång till balansmål inte kringskar möjligheterna att bedriva stabiliseringspolitik i någon nämnvärd utsträckning.

Ett balansmål ger för närvarande större utrymme att möta den demografiska situation vi befinner oss i och att möta de ökade kostnaderna från flyktingmottagandet. KI visar i sin beräkning att det möjliggör en mindre stram finanspolitik de närmaste åren och ger ett utrymme på i snitt 25 miljarder per år fram till 2020. Ett balansmål skulle dessutom ge en lägre arbetslöshet de närmaste åren.³¹ Vi menar att positiva effekter på sysselsättningen och en större möjlighet att finansiera välfärden och andra viktiga investeringar för framtiden är sådant som i sig skapar större trovärdighet för finanspolitiken.

---

²⁹ Dvs. finanspolitik följd av politiskt fattade beslut om exempelvis ekonomiska stimulanser vid lågkonjunktur.

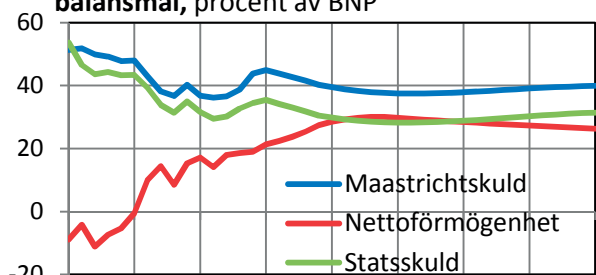
³⁰ Konjunkturinstitutet (2015), Specialstudie nr 45, *Konsekvenser av att införa ett balansmål för finansiellt sparande i offentlig sektor*, Konjunkturinstitutet.

³¹ KI beräknar denna skillnad till låga 0,3 procent. Hur stor skillnaden kan beräknas bli beror ytterst på vilka antaganden som görs för jämviktsarbetslösheten (och därmed Riksbankens agerande).

KI visar i sina beräkningar att ett balansmål leder till att den finansiella nettoförmögenheten i offentlig sektor landar på cirka 25 procent av BNP 2040. Med ett alternativt antagande om att avkastningen är densamma i framtiden som den varit historiskt, landar nettoförmögenheten på 40 procent av BNP 2040 (ett överskottsmål beräknas då ge en stabilisering runt 55 procent). Långsiktig hållbarhet och trovärdighet uppnås därmed med råge.

Diagram 4:6

Finansiell nettoställning och skuldsättning i offentlig sektor med balansmål, procent av BNP

2000 2005 2010 2015 2020 2025 2026 2031 2036

Den konsoliderade offentliga sektorns bruttoskuld enligt Maastricht.

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Frågan blir snarare om det är rimligt med en så stor finansiell nettoförmögenhet givet de övriga behoven? Det beror på vilken syn man har på vad som är önskvärda mål för de offentliga finanserna. Det finns inget skäl att dagens generation ska leva överdrivet sparsamt jämfört med framtida generationer. Faktorer som befolkningens utbildningsnivå och hälsa, samt investeringar i realkapital och bostäder är sådant som avgör ett lands framtida välstånd och tillväxtförutsättningar. Finansiella mål bör inte bidra till att urholka värdet på den offentliga sektorns realkapital, utan snarare öka det – med syftet att gynna både dagens och framtida generationer.

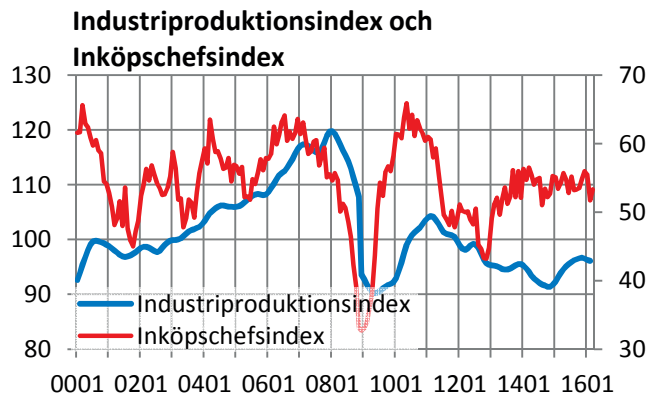
Vad som är gynnsamt för Sverige på längre sikt är därför inte bara en fråga om vilket finansiellt mål som är det bästa på lång sikt. När det finanspolitiska ramverket infördes i slutet av 1990-talet och runt millennieskiftet hade Sverige precis tagit sig ur den djupa ekonomiska krisen från början av 1990-talet. Ramverket, med bland

annat överskottsmål och utgiftstak, bidrog till att förbättra Sveriges offentliga finanser och stärka förtroendet för svensk ekonomi. Utmaningarna i dag ser dock annorlunda ut. De offentliga finanserna är i grunden starka. Samtidigt har det riktats kritik mot att Sverige investerat för lite i exempelvis transportinfrastruktur, bostäder och utbildning och vi har stora behov i välfärden framför oss.

Det finns i stället anledning att fundera över om det går att konstruera ett ramverk som kan säkerställa långsiktigt hållbara offentliga finanser utan att hämma investeringar i verksamheter som gynnar svensk ekonomi på sikt. I dagsläget arbetar en utredning med frågan om målet för det finansiella sparandet - *Kommittén om översyn av målet för den offentliga sektorns finansiella sparande* (Fi 2015:06). Vi menar att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över dagens finanspolitiska ramverk mer förbehållslöst än vad denna utredning har i uppdrag att göra.

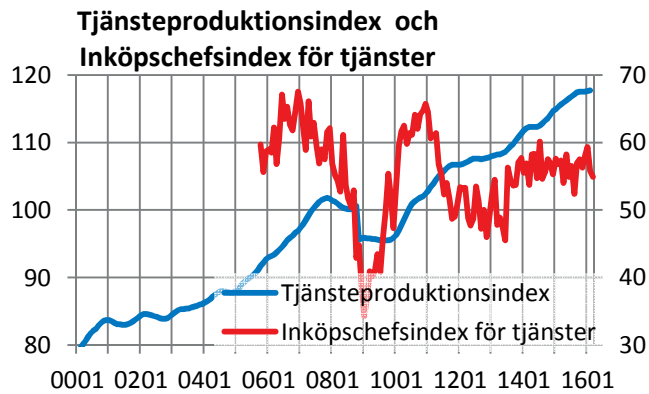
Bilaga: diagram och tabeller

Diagram B1

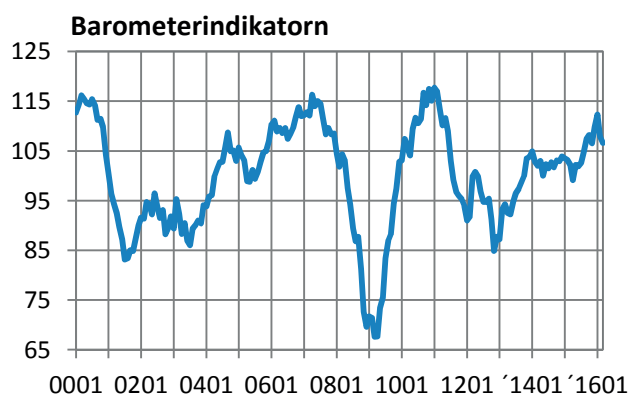
Källa: SCB och Macrobond/Swedbank

Diagram B2

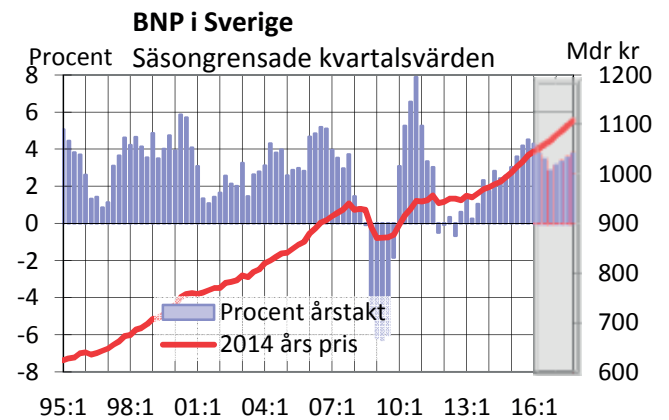
Källa: SCB och Macrobond/Swedbank

Diagram B3

Källa: KI barometern

Diagram B4

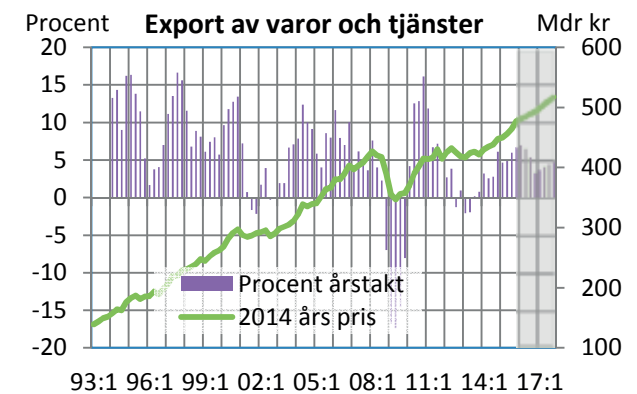
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B5

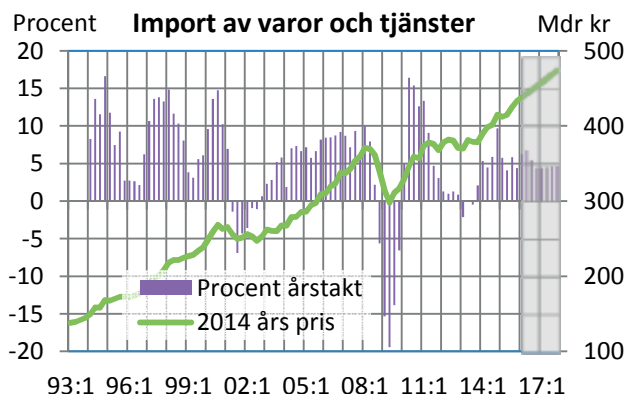
Källa: SCB

Diagram B6

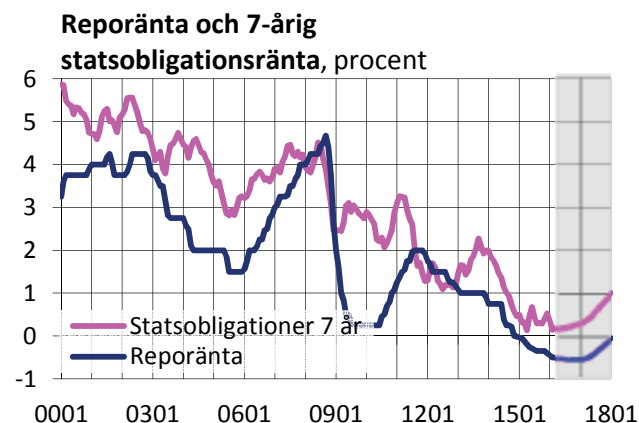
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B7

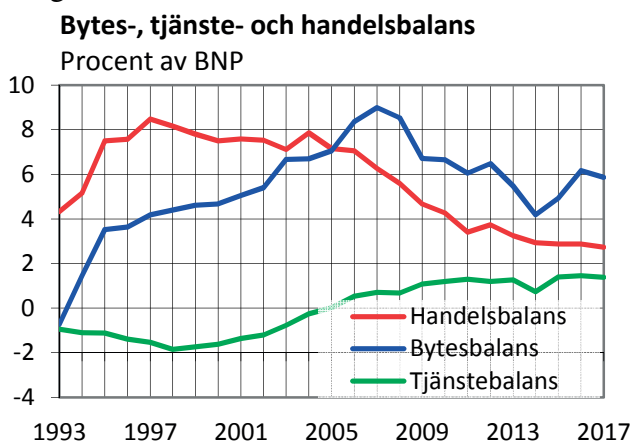
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B10

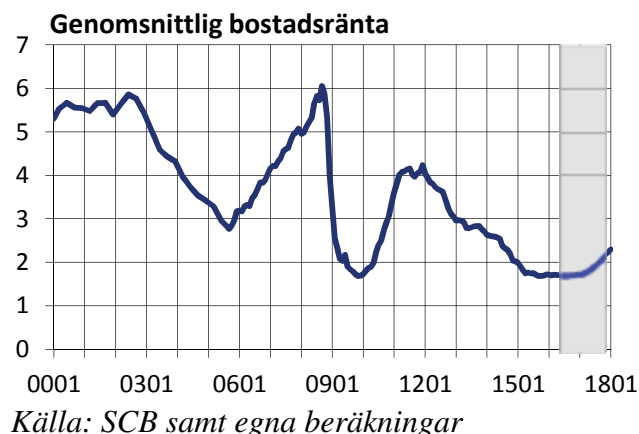
Källa: Riksbanken, SCB samt egna beräkningar

Diagram B8

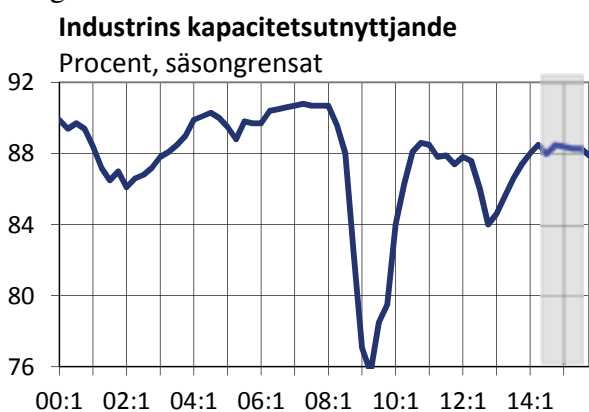
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B11

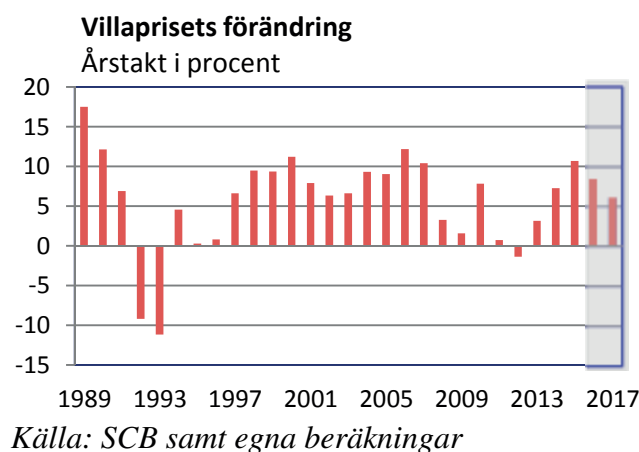
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B9

Källa: SCB

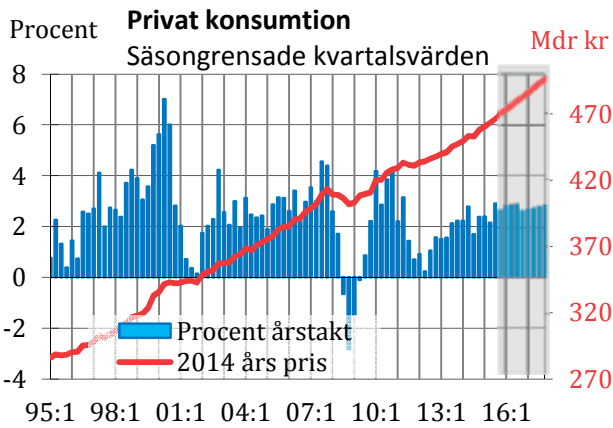
Diagram B12

Källa: SCB samt egna beräkningar

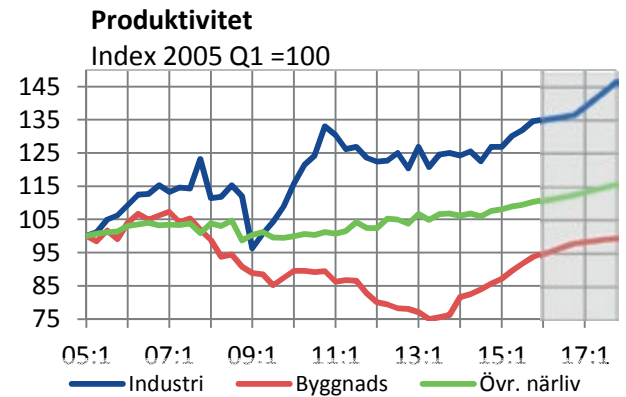

Diagram B13

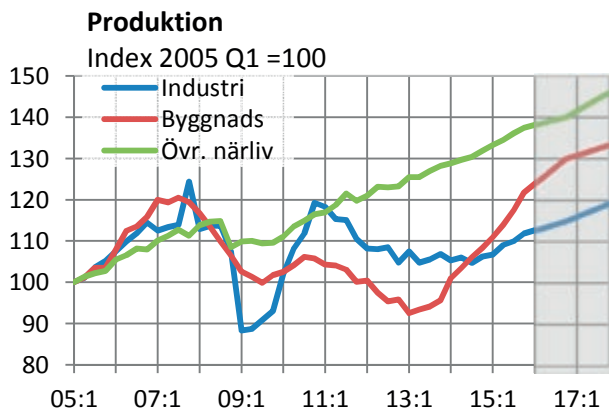
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B16

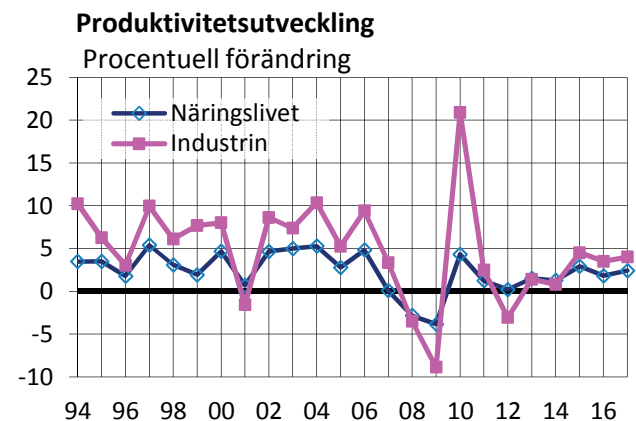
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B14

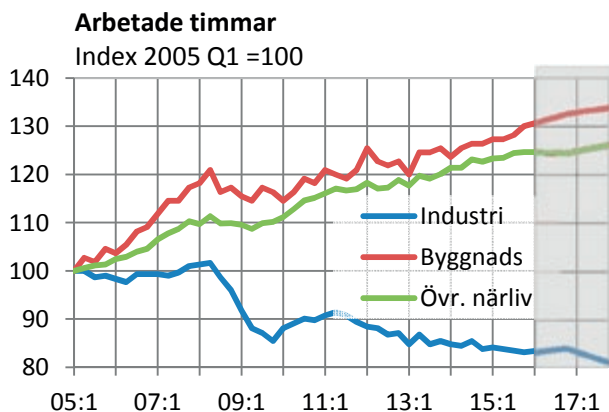
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B17

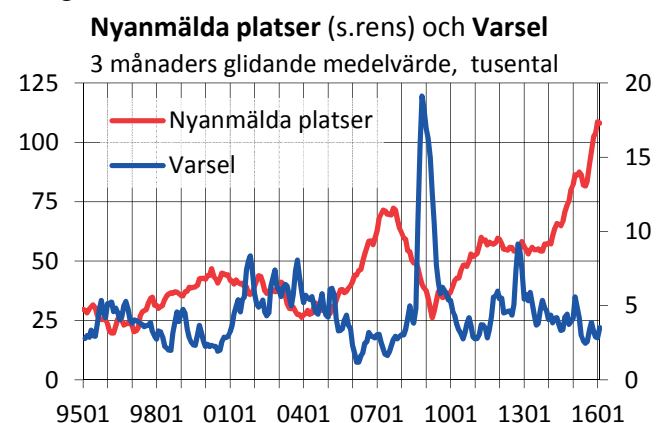
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B15

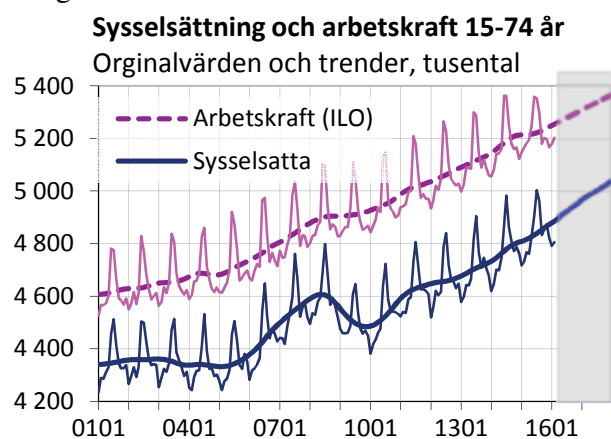
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B18

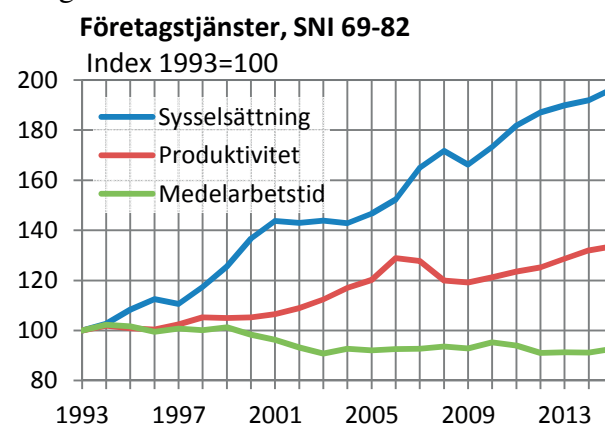
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B19

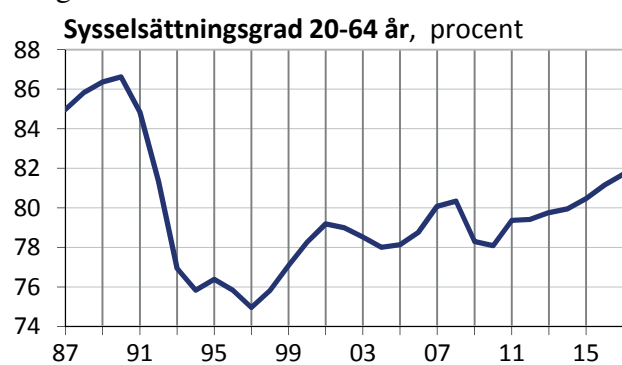
Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B22

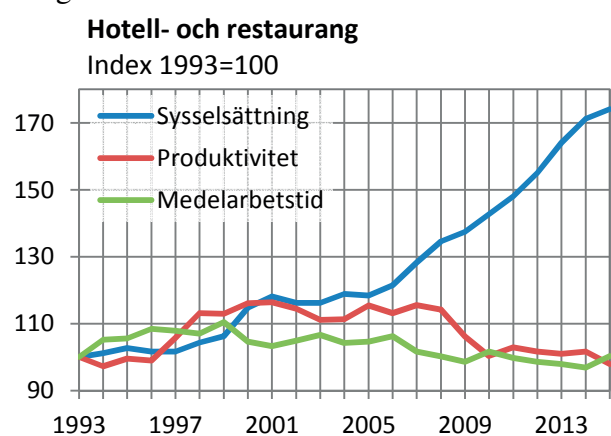
Källa: SCB

Diagram B20

Källa: SCB samt egna beräkningar

Diagram B21

Källa: SCB

Tabell B1

Försörjningsbalans				
Procentuell förändring				
	2014	2015	2016	2017
Privat konsumtion	2,2	2,6	2,8	2,8
Offentlig konsumtion	1,3	2,5	4,1	2,2
Investeringar	7,5	7,3	5,3	4,8
Lagerinvesteringar <1>	0,1	-0,1	0	0
Export	3,5	5,9	5,5	4,3
Export av varor	2,3	3,3	5,2	4,3
Export av tjänster	6,3	12,2	6,3	4,2
Import	6,3	5,4	5,7	4,6
Import av varor	4,6	5,3	5,6	4,5
Import av tjänster	10,3	5,5	6,0	4,8
BNP	2,2	4,1	3,8	3,1
BNP, kalenderkorrigerad	2,3	3,8	3,6	3,4

<1> Förändring i procent av föregående års BNP

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell B2

Investeringar				
Procentuell förändring				
	2014	2015	2016	2017
Näringsliv	6,1	6,3	4,5	4,6
Industri	3,9	6,4	3,5	3,5
Övrigt näringsliv	7,1	6,2	5,0	5,0
Offentlig sektor	2,4	1,7	5,8	5,5
Bostäder	19,8	16,7	7,5	5,0
Totalt	7,5	7,3	5,3	4,8

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell B3

Disponibel inkomst och privat konsumtion				
Procentuell förändring				
	2014	2015	2016	2017
Timlöner <1>	1,6	3,2	2,8	3,4
Arbetade timmar <2>	1,8	1,0	1,9	1,9
Lönesumma	3,7	4,3	4,7	5,3
Övriga faktorinkomster	5,0	8,0	4,8	1,0
Transfereringar	2,2	3,3	4,0	5,0
Skatter	5,2	6,2	6,8	5,7
Disponibel inkomst	2,9	4,0	3,8	4,2
Konsumentpris, IPI	0,7	1,0	1,0	1,8
Real disponibel inkomst	2,2	3,0	2,7	2,3
Privat konsumtion	2,2	2,6	2,8	2,8
Sparkvot<3>	15,2	16	15,8	15,3
KPI	-0,2	0,0	0,9	1,7
KPIF	0,5	0,9	1,4	2,0

Prisförändringar under resp år

Hushållens tillgångar	11,5	9,7	4,8	5,7
Småhus+Mark	8,8	12,6	6,4	6,4
Börsaktier	9,4	5,7	-0,1	3,5

<1> Enligt konjunkturlönestatistiken

<2> Kalenderkorrigerade

<3> Inkluderar sparande i avtals- och premiepensioner

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell B4

Produktion inom olika sektorer				
Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden				
	2014	2015	2016	2017
Näringsliv	2,8	4,4	3,9	3,7
Industri	-0,6	3,7	3,5	3,7
Byggnads	12,3	10,8	6,1	5,4
Övrigt näringsliv	2,9	3,9	3,8	3,6
Offentlig sektor	0,8	0,8	2,4	2,5

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell B5

Arbetsproduktivitet				
Procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden				
	2014	2015	2016	2017
Näringsliv	1,0	3,3	2,2	2,1
Industri	0,7	4,6	3,7	3,8
Byggnads	11,3	8,4	3,0	2,9
Övrigt näringsliv	0,3	2,4	1,7	1,5
Offentlig sektor	-1,3	0,2	0	0
BNP	0,5	2,6	1,7	1,4

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell B6

Arbetsmarknadsläget				
Procentuell förändring				
	2014	2015	2016	2017
Arbetskraft, ILO, 15-74	1,3	0,8	1,0	1,2
Arbetade timmar <1>	1,8	1,0	1,9	1,9
Arbetad tid per sysselsatt <1>	0,4	-0,5	0,2	0,2
Sysselsatta, 15-74	1,4	1,4	1,7	1,7
Arbetslöshet, ILO, 15-74 <2>	7,9	7,4	6,7	6,2
Programdeltagare <2>	3,7	3,6	3,7	3,8

<1> Kalenderkorrigerat

<2> I procent av arbetskraften

Källa: SCB samt egna beräkningar

Tabell B7

Sysselsättningen enligt NR				
Förändring i tusental				
	2014	2015	2016	2017
Totalt	65	70	82	83
Näringsliv	52	43	54	49
Industri	-9	-5	-2	-2
Byggnads	7	8	9	8
Övrigt näringsliv	54	40	47	44
Offentlig sektor	13	27	28	33

Källa: SCB samt egna beräkningar

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna har sedan 1947 publicerat en serie konjunkturrapporter, *Ekonomiska utsikter*. Rapporterna kommer två gånger om året, vår och höst.

I *Ekonomiska utsikter* analyserar och diskuterar LO-ekonomerna den samhällsekonomiska utvecklingen i Sverige och omvärlden.

En viktig uppgift för LO-ekonomerna är att påverka den samhällsekonomiska debatten. I rapportserien presenteras analyser och argument som bygger på arbetarrörelsens grundläggande värderingar, med LO-förbundens medlemmar i fokus. Den ekonomiska debatten i vårt samhälle präglas ofta av andra värderingar. *Ekonomiska utsikter* bidrar därmed till att bredda och nyansera den samhällsekonomiska debatten, ge motbilder, alternativa analyser och nya argument.

Rapporten beställs från LO-distribution:
www.lo.se/distribution

April 2016

ISBN 978-91-566-3162-7

www.lo.se